

Runkunskap

7,5

Kompendium

med stödpaper och övningar till lektioner

som har gjorts under flera år av olika runforskare

bl.a. Staffan Fridell, Marco Bianchi, Magnus Källström och Sonia Steblin-Kamenskaya

Hávamál

Den Höges sång

strof 138–139

*Veit ek, at ek hekk
vindgameiði á
nætr allar nú,
geiri undaðr
ok gefinn Óðni,
sjalfr sjalfum mér,
á þeim meiði
er manngi veit
hvers af rótum renn.*

*Við hleifi mik sældu
né við hornigi,
nýsta ek niðr,
nam ek upp rúnar,
æpandi nam,
fell ek aptr þaðan.*

142

*Rúnar munt þú finna
ok ráðna stafi,
mjök stóra stafi,
mjök stinna stafi,
er fáði fimbulþulr
ok gerðu ginnregin
ok reist Hroptr rögn.*

144

*Veistu hvé rísta skal?
Veistu hvé ráða skal?
Veistu hvé fáa skal?
Veistu hvé freista skal?
Veistu hvé biðja skal?
Veistu hvé blóta skal?
Veistu hvé senda skal?
Veistu hvé sóa skal?*

Jag vet, att jag hängde
på det vindiga trädet
nio hela nätter,
djupt stungen med spjut
och given åt Oden,
jag själv åt mig själv,
uppe i det träd,
varom ingen vet,
av vad rot det runnit upp.

Man bröd mig ej bar
eller bjöd mig horn,
skarpt jag nedåt skådade;
jag tog upp runor,
med rop jag tog dem,
så föll jag åter därifrån.

Runor skall du finna,
rätt uttydda stavar,
mycket stora stavar,
mycket starka stavar,
som skaldefadern skar
och gudamakter grovo
och de rådandes herre ristade.

Vet du, hur du rista skall?
Vet du, hur du reda skall?
Vet du, hur du färga skall?
Vet du, hur du fresta skall?
Vet du, hur du bedja skall?
Vet du, hur du blóta skall?
Vet du, hur du sända skall?
Vet du, hur du slopa skall?

Erik Brates översättning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

LEKTION 1	3
DEN ÄLDRE OCH DEN YNGRE FUTHARKEN	3
RUNRADERNA: ÄLDRE OCH YNGRE.....	4
DEN MEDELTIDA RUNRADEN	4
DE ÄLDRE RUNORNAS NAMN	5
SAMNORDISK RUNTEXTDATABAS	6
LÄXA 1	7
TERMINOLOGI	8
LÄXA 2	11
ORDLISTAN	15
TERMLISTAN FÖR LEKTION 1	19
LEKTION 2	21
RUNSTENSGRAMMATIK 1	21
RUNSTENSFORMLER	22
VIKINGATIDA LJUD OCH STAVNING 1	23
STÖDPAPPER MED VIKINGATIDA FUTHARKER	24
LÄXA 3	25
TERMLISTAN FÖR LEKTION 2	42
LEKTION 3	43
RUNSTENSGRAMMATIK 2	43
VIKINGATIDA LJUD OCH STAVNING 2	44
STÖDPAPPER FÖR DATERING AV RUNINSKRIFTER	45
LÄXA 4	47
ORDLISTAN TILL LEKTION 4	52
LÄXA 4 FORTSÄTTNING. RESOR I ÖSTERLED.....	54
TERMLISTAN FÖR LEKTION 3	65
LEKTION 4	66
RUNSTENSGRAMMATIK 3	66
PR- ÖVNING	68
PERSONNAMN	69
LÄXA 5	70
TERMLISTAN FÖR LEKTION 4	80
LEKTION 5	81
RUNSTENSGRAMMATIK 4	81
POETISKA INSKRIFTER	83
LÄXA 6	84
LEKTION 6	98
LÄXA 7: RUNEXKURSION I UNIVERSITETSPARKEN	98
RUNEXKURSION (LEKTION 7)	99
LÄXA 8: MEDELTIDA RUNINSKRIFTER	99
TERMLISTAN FÖR LEKTIONER 5-7	105

LEKTION 8	106
LÄXA 9	106
TERMLISTAN FÖR LEKTION 8-9	111
LEKTION 9	111
LÄXA 10	111
TENTAMEN	112
TIPS TILL TENTAN.....	112
TENTA: EXEMPEL FRÅN FÖRRA ÅRET.....	113
DIN EGEN ORDLISTA	123

Lektion 1

Den äldre och den yngre futharken

De äldre runorna

ƿ	ᚢ	ᚦ	ᚨ	ᚱ	ᚳ	ᚷ	ᚹ	ᚻ	ᚽ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚴ	ᚶ	ᚸ	ᚺ	ᚼ	ᚾ	ᚰ	ᚲ	ᚴ	ᚶ	ᚸ	ᚺ	ᚼ	ᚾ	
f	u	p	a	r	k	g	w	h	n	i	j	?	p	r	s	t	b	e	m	l	η	o	d				
Ljudvärde																											

Stamnia runor

ƿ	ᚢ	ᚦ	ᚨ	ᚱ	ᚳ	ᚷ	ᚹ	ᚻ	ᚽ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚴ	ᚶ	ᚸ	ᚺ	ᚼ	ᚾ	ᚰ	ᚲ	ᚴ	ᚶ	ᚸ	ᚺ	ᚼ	ᚾ		
f	u	p	a	r	k	g	w	h	n	i	a	s	t	b	m	l	r	e	y	g	e							
Ljudvärden																												

De äldre runornas namn

Övning: Vilket namn motsvarar vilken runa och hur bör namnet översättas till modern svenska? Skriv in runan och översättningen efter namnet. För att göra denna övning, gå in på *Studentportalen* och ladda ner stödpaperet om den äldre 24-typiga runraden, men du kan gärna använda andra hjälpmedel i stället, du kan t.ex. googla fram dig till svaret.

namn	runform	översättning
* <i>fehu</i>		
* <i>laguz</i>		
* <i>berkanan</i>		
* <i>ūruz</i>		
* <i>raidō</i>		
* <i>haglaz</i> / * <i>haglan</i>		
* <i>īwaz</i>		
* <i>þurisaz</i>		
* <i>īsaz</i> / * <i>īsan</i>		
* <i>ansuz</i>		
* <i>tīwaz</i>		
* <i>dagaz</i>		
* <i>perþō</i>		
* <i>jēran</i>		
* <i>naudiz</i>		
* <i>mannaz</i>		
* <i>kaunan</i>		
* <i>gebō</i>		
* <i>wunjō</i>		
* <i>algiz</i>		
* <i>sōwilō</i>		
* <i>ehwaz</i>		
* <i>ingwaz</i>		
* <i>ōþalan</i> / * <i>ōþilan</i>		

Instuderingsfrågor:

- 1) Vilket namn och vilket ljudvärde har runan ᚠ i den äldre futharken?
- 2) Hur många gudanamn förekommer bland runnamn?
- 3) Hur många namn på träd används som runnamn?
- 4) Hur många namn på djur används som runnamn?
- *5) Hade latinska bokstäver också namn?

Samnordisk runtextdatabas

Ladda ned Samnordisk runtextdatabas:

<http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>

Den innehåller:

- En translitterering av runorna.
- En normalisering till det (förmodade och rekonstruerade) regionala språket.
- En fornvästnordisk (fornisländsk) normalisering. Detta eftersom fornvästnordiska är något av ett standardspråk som de flesta forskare kan.
- En översättning till engelska.
- Uppgifter om ornamentik, korsform, fyndort, skiftande tolkningar etc.

Samnordisk runtextdatabas är ett utmärkt hjälpmedel om man snabbt ska få fram fakta om en specifik inskrift och om man vill söka på förekomsten av vissa ord, runföljder etc. Tänk dock på att den inte ersätter standardverket *Sveriges runinskrifter*. Man måste alltid gå till originalkällan och framför allt måste man se runinskrifterna på bild eller ännu hellre i fält för att få en uppfattning om dem.

Signum

I standardverket *Sveriges runinskrifter* får varje inskrift ett specifikt signum, till exempel G 88. Vad betyder nu detta signum? Bokstaven i första delen betecknar landskapet, i det här fallet Gotland. Inskriften är alltså publicerad i verket *Gotlands runinskrifter*. Andra landskap med inskrifter i kurslitteraturen:

U: Uppland

Sö: Södermanland

Hs: Hälsingland

Gs: Gästrikland

Sm: Småland

Vs: Västmanland

Vg: Västergötland

N: Norge (inkl. Bohuslän)

DR: Danmark (inkl. Skåne, Halland och Blekinge)

Signumets andra del, 88 i vårt fall, är numret inskriften har fått i respektive standardverk. Många inskrifter hittades efter publiceringen av *Sveriges runinskrifter* eller fick av någon annan anledning aldrig någon beskrivning där. I den ursprungliga planen för Upplands runinskrifter ingick ett band med alla lösföremål; ett projekt som har lagts ner för länge sedan. Sigtunadosan finns därför inte beskriven i *Upplands runinskrifter* och har i *Samnordisk runtextdatabas* fått signumet U Fv1912;8. Denna inskrift finns alltså beskriven i tidskriften *Fornvännen*, årgång 1912 sid. 8. De vanligaste förkortningarna är:

Fv: Fornvännen

NOR: Nytt om runer

Alternativ kan man använda den nätbaserade versionen av rundatabasen. Nackdelen är att man inte kan göra sökningar där: <http://luxor.fivebyfive.be/>

Sveriges runinskrifter finns nu digitaliserade på nätet! Du kan ladda ner hela samlingen från RAÄs hemsida:

http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/arkeologi_och_fornlamningar/digitala_sveriges_runinskrifter.html

Läxa 1

Övningar till Samnordisk runtextdatabas (skall göras under första veckan)

1. Ladda ner Samnordisk runtextdatabas och bekanta dig med programmet:
<http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>

Förslag:

Ta fram de inskrifter som ingår i kursplanen (sista kolumnen i kursschemat, läs translittereringarna, normaliseringarna och översättningarna, klicka på bildlänkarna (i de fall där det finns några) etc. (Obs att Blybergsskålen inte finns med i databasen.)

Försök att söka på ord eller runföljder som du hittar och se efter hur samma ord skrivs i andra inskrifter. (Tips: sök i den engelska texten om du vill hitta ord: fliken Urval > Nytt inskriftsvillkor > Engelsk text)

2. Försök att svara på följande frågor med hjälp av Samnordisk runtextdatabas:

- Hur många inskrifter innehåller ordet **runar**? Ange bara antal. (Tips: Ordvillkor > Nytt villkor > Runtext > skriv in _runaR_)

- Vilka runstenar innehåller ordet *bóndi* (i singularis nominativ) 'bonde, make, äkta man, husbonde'? Vilka runstenar innehåller ordet *kona* 'kvinna, hustru' i sg. nom.? Ange runinskrifternas signum. (Ordvillkor > Nytt villkor > Nationellt fornspråk)

- Om man försöker hitta alla runinskrifter som gjordes av ristaren Öpir, hur många visar runtextdatabasen?
(Urval > Nytt inskriftsvillkor > Ristare)

- Hur många inskrifter finns i Täby socken?

- Hur många urnordiska inskrifter finns i Täby socken? (Tips: Urval > Nytt inskriftsvillkor > Socken, Urval > Fler inskriftsvillkor > Period/Datering)

Terminologi

Translitterering, normalisering och översättning

När runinskrifter publiceras, t.ex. i verket *Sveriges runinskrifter*, brukar inskriften återges på tre olika nivåer: med **translitterering**, **normalisering** (eller transkribering) samt **översättning**.

En **translitterering** av inskriften innebär att man översätter varje runa till en latinsk bokstav efter ett visst system. Texten brukar då återges i fetstil. Inskriften på en runhäll vid Skylsta i Järfälla socken (U 86) kan t.ex. translittereras på följande sätt:

× **suain** × **lit** × **rista** × **runar** × **eftir** × **þorbiarn** × **brupur** × **sin** ×

Eftersom många av runorna kunde användas för flera olika ljudvärden ger detta ingen direkt uppfattning av hur orden uttalades. Man brukar därför försöka överföra translittereringen till hur det ungefär kan ha låtit. Detta kallas **normalisering** eller transkribering. Den förra termen är kanske den bästa, eftersom det här snarast rör sig om ett sorts idealspråk som inte alltid svarar särskilt väl mot de variationer som finns i inskrifterna. Runtexten ovan kan förslagsvis normaliseras på detta sätt:

Svæinn lēt rīsta rūnaR æftiR Þōrbiørn, brōður sinn.

I en translittererad runtext kan man inte se om en konsonant är lång eller kort, men detta markeras i normaliseringen. I detta fall framgår det t.ex. att *n* har varit långt i namnet *Svæinn* (som här visar att det rör sig om en nominativform) och i pronomenet *sinn*.

Numera markerar man ofta även vokallängden i normaliseringen med ett längdstreck över de långa vokalerna. I äldre utgåvor saknas dock ofta denna markering. (i några utgåvor uttrycks vokallängden med accenttecken, t.ex. *rúnaR*.)

Slutligen gör man en **översättning** av inskriften till nusvenska:

'Sven lät rista runorna efter Torbjörn, sin broder.'

Det kan ibland vara svårt att hitta bra översättningar av personnamnen om dessa inte längre finns kvar i svenskan. I exemplet ovan är det inga problem, men andra namn kan vara svårare att återge på ett konsekvent sett. Runristaren *ØpiR* kallas i litteraturen såväl *Øpir* som *Øper* och *Øpe*. Den sista formen vore egentligen den korrekta om namnet hade levt kvar till i dag (jämför att vikingatidens *ÞōriR* har blivit nusvenska *Tore*). Varianten *Øpir* har dock blivit så etablerad i litteraturen att det är svårt att byta ut denna form.

Några principer för translitterering som tillämpas i verket *Sveriges runinskrifter*

ᚠ Underprickning används när en runa är skadad och därför flertydig, men där sammanhanget (och eventuellt också äldre avbildningar) talar för en viss läsning (i detta fall **ᚠ**).

- Kort bindestreck används för spår av runa, som inte kan typbestämmas.

... Skada (oavsett storlek) utan spår av runor.

ᚠᚠ Båge över två eller flera tecken används för att markera sammansatta tecken, s.k. bindrunor. I detta fall handlar det om en bindruna bestående av runorna **t** och **a**:

[ᚠ] Hakparentes används för att markera text som är supplerad efter äldre källor.

OBS: I *Samnordisk runtextdatabas* tillämpas av tekniska skäl en del andra markeringar. Där motsvaras underprickning av parentes – t.ex. **(ᚠ)** i stället för **ᚠ** och bindrunor återges med hjälp av ett likamedtecken: **t=a** i stället för **ᚠᚠ**.

Instuderingsfrågor:

	Runor	Translitterering
1		f u
2-4		f u p o ... - n
5		f u p o [r k h] n
6		at

- 1) Hur translittererar man dessa runor?
- 2) Vad betyder en punkt under o-runan?
- 3) Vad betyder tecknet "... " efter o-runan?
- 4) Vad betyder det korta bindestrecket före n-runan?
- 5) Vad betyder hakparanteserna som står runt runorna [rkh]. Hur vet man vilka runor man ska suppleera här?
- 6) Vad är *bindrunor*? Hur markeras sådana i *Sveriges runinskrifter*? Hur markeras de i *Samnordisk runtextdatabas*? Rita tre egna bindrunor på raden nedan och translitterera dem.

7) Hur många normaliseringar för varje enskild runsten innehåller Samnordisk runtextdatabas?

Läxa 2

Runinskrifter som skall läsas till lektion 2

I. Tjurkö-brakteaten

1. Translitterera runinskriften från Tjurkö med hjälp av den äldre futharken.

2. Normalisera och översätt den med hjälp av ordlistan som kommer nedan.

3. Vad betyder "det främmande kornet"? (Tips: läs Jansson, s. 16, noga)

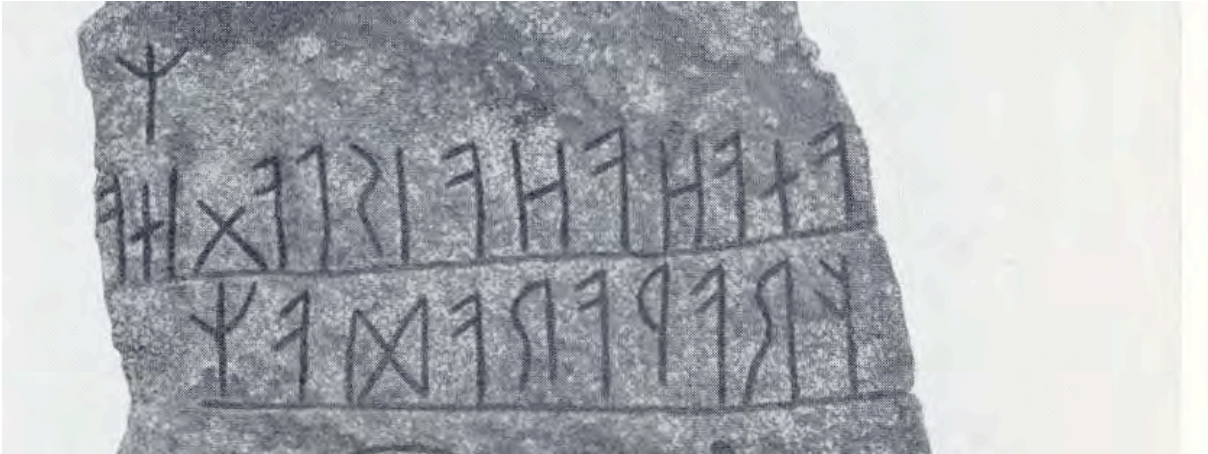
II. Röstene

1. Nedan translittereras inskriften från Rö. Skriv den med äldre runor.
(Detta kallas för *transrunifiering*).

- 1) ek hrazaz satido -tain
- 2) ana----r
- 3) swabaharjaz
- 4) s-irawidaz
- 5) ... stainawarjaz fahido

III. Möjbrostenen

1. Translitterera runinskriften från Möjbro.

2. Normalisera och översätt Möjbro-inskriften med hjälp av ordlistan, se också Jansson (s. 16–18).

3. Vad betyder inskriftens namn? Namnen förklaras i Lena Petersons *Lexikon över urnordiska personnamn*:
http://www.sofi.se/servlet/GetDoc?meta_id=1465

4. Berätta vad det är för bild du ser på runstenen.

När du har gjort dessa övningar, gå in på Studentportalen och läs pdf:erna om följande inskrifter: Tjurkö, Rö och Möjbro (filareor > inskrifter)

Ordlistan

Många (inte alla!) av orden i ordlistan har motsvarigheter i dagens engelska, svenska (ev. danska, norska) och tyska. Försök att hitta sådana i en etymologisk ordbok (exempelvis Elof Hellquists: <http://runeberg.org/svetym/>) och komplettera ordlistan.

Ordlistan till Tjurkö, Rö och Möjbro

<i>Translitterering</i>	<i>Normalisering</i>	<i>Översättning</i>	Moderna ord?
an	<i>an</i>	på	

ana	<i>ana</i>	på	
ek	<i>ek</i>	jag	
fahido	<i>fahido</i>	ristade	
frawaradaz	<i>Frawaradaz</i>	<i>mansnamn</i> Frawaradaz	
hahai	<i>hahai</i>	hästen/ <i>ortnamn</i> Hå	
heldaz	<i>Heldaz</i>	<i>mansnamn</i> Heldaz	
hrazaz	<i>Hrazaz</i>	<i>mansnamn</i> Hrazaz	
kunimudiu	<i>Kunimundiu</i>	<i>mansnamn</i> åt KunimunduR	
runoz	<i>runoz</i>	runor	
s-irawidaz	?	?	
satido	<i>satido</i>	satte	
slaginaz	<i>slaginaz</i>	(är) slagen	
-tain-	<i>stain</i>	stenen	
stainawarijaz	<i>StainawarijaR</i>	<i>Mansnamn</i> Stainawarijaz	
sw-baharjaz	<i>Swabaharjaz</i>	<i>Mansnamn</i> Swabaharjaz	
walhakurne	<i>walhakurne</i>	det främmande kornet	
wurte	<i>wurte</i>	gjorde	

2. Det finns tre personnamn i inskriften. Hur hänger personerna ihop och hur kan man avgöra vem som har vilken funktion i texten? (Tips: inskriften förklaras av Jansson s. 19–22)

3. I inskriften används två olika runor för *a*. Vilka?

4. Jansson förklarar bruket av de båda runorna med den *akrofona* principen, dock utan att nämna detta ord. Vad avses med den *akrofona principen*?

5. Vad har de tre personnamnen gemensamt?

När du har gjort övningen 5, gå in på Studentportalen och läs pdf:en om Istaby-inskriften.

Termlistan för lektion 1

Runrader

Äldre runraden: kallas även för *den 24-typiga futharken* eftersom den innehåller 24 tecken. Den används från ca. 150-talet e.K. till ca. 700-talet e.K.

De yngre runraderna: kallas även för *den 16-typiga futharken* eftersom den innehåller 16 tecken. Den används från ca. 700-talet fram till och med 1100-talet. Man brukar skilja mellan tre olika 16-typiga futharker (som inte alltid levde ett helt skilt liv utan ibland blandades i samma inskrift). Dessa är:

Långkvistrunor: även kallade *normalrunor* eller *danska runor*.

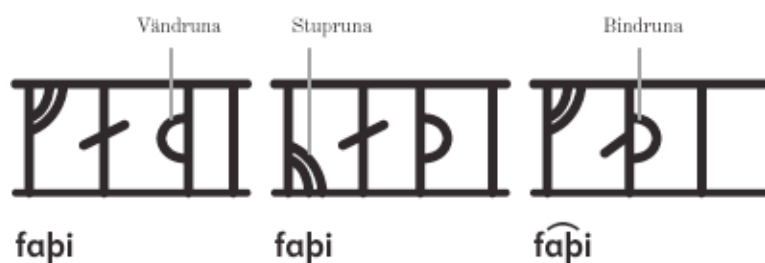
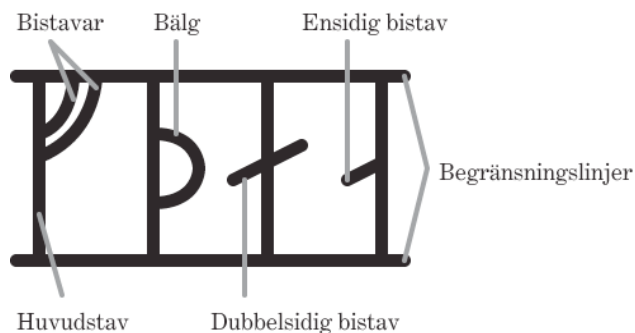
Kortkvistrunor: även kallade *svensk-norska runor*

Stavlösa runor: även kallade *Hälsingerunor* eller *svenska runor*.

De medeltida runraderna: runalfabeten som används under medeltiden fram till ca 1500-talet

Efterreformatoriska runor: de används fram till 1800-talet.

Runografisk terminologi

Vändrunor har en läsriktning som avviker från de övriga runorna i inskriften, åtminstone när det gäller urnordiska inskrifter, där det inte finns någon given läsriktning. Vikingatida runinskrifter skall för det mesta läsas från vänster till höger. Därför kan man säga att vissa inskrifter är helt skrivna med vändrunor, dvs. de skall läsas från höger till vänster. Vändrunor markeras inte i translittereringen.

Stuprunor är stupade, dvs. vända upp och ned relativt till omgivande runor. Stuprunor

markeras inte i translittereringen.

Bindrunor är två eller fler runor som har en gemensam huvudstav. Bindrunor markeras med en båge över bokstäverna i translittereringen. I Samnordisk runtextdatabas markeras bindrunor med likhetstecken. Det tredje exemplet på bilden ovan skulle ha fått translittereringen **fa=pi**.

Andra relevanta termer

Brakteat (i pluralis: brakteater): är ett runt, enkelsidigt hängsmycke av guld med ögla. Benämningen kommer från latinets *bra'ctea* (= tunt metallblad). Guldbrakteaterna förekom i Norden och i anslutande delar av nordvästra Europa under folkvandringstid ca. 400-500-talet. De brukar delas in i olika typer beroende på deras bildmotiv.

Övergångsinskrifter: de tillhör övergångstiden mellan den äldre och den yngre futharken (ca. 650–800-talet e.Kr) och blandar äldre och yngre runformer.

Den akrofoniska principen applicerad på runor betyder att runans namn börjar med det ljud som runan representerar: s-runan har således namnet 'sol' osv.

Synkope är bortfallet av obetonade vokaler. Generellt kan man säga att orden har blivit kortare. Det urnordiska substantivet *runu* 'runa' t.ex. genom synkope blivit till *run* på vikingatiden. Ordet *wulfaR* 'varg' är på Istabysten belagt som *wulfR*; här kan vi alltså se att synkope är genomförd trots att inskriften annars har många urnordiska drag kvar.

Omljud och brytning: ett nära samband med synkopen har omljud och brytning. Vissa ljud som föll genom synkope färgade av sig på stamvokalen i ordet. Ett synkoperat *i* orsakar *i*-omljud. *I*-omljudet är gemensamt för alla väst- och nordgermanska dialekter. Genom *i*-omljud blir (i svenskan) *a* till *ä*, *o* till *ö* och *u* till *y*. Det urgermanska ordet **satjan* (belagt i Rö-inskriftena *satido*) motsvarar eng. *to set*, sv. *sätta*, och ty. *setzen*. I vissa ljudkonstellationer leder synkope till s.k. *brytning*, dvs. stamvokalen blir till en diftong. Brytning är något som är typiskt för de nordiska språken. Ett *e* i stamvokalen blir till *ja/jä* om ett *a* har fallit bort i slutljud eller till *jo/jö* om ett *u* har fallit bort. Därför heter det *själv* och *björn* på svenska men *self/bear* och *selbst/Bär* på engelska/tyska.

Förklara själv följande runologiska termer:

Translitterering _____

Normalisering _____

Transrunifiering _____

Översättning _____

Signum _____

Förklara själv följande grammatiska termer:

Genus _____

Kasus _____

Numerus _____

Lektion 2

Runstensgrammatik 1

Något om kasus och personnamns grammatik

Nominativ och ackusativ

Substantiv och pronomen kan böjas efter kasus. I svenskan har vi i dag i huvudsak bara två kasus, en grundform (*häst*) och genitiv (*häst-s*). Den senare uttrycker vi genom att lägga till ändelsen *-s*. I fornspråken fanns fyra olika kasus: **nominativ**, **genitiv**, **dativ** och **ackusativ**. I de vikingatida minnesinskrifterna ser man kasusböjningen tydligast i personnamn och ortnamn.

De flesta vikingatida runstenar innehåller en resarformel (minnesformel) som berättar att någon har rest en sten eller gjort ett minnesmärke efter någon annan, exempelvis:

: kupfastr : raisti : stæin : pina : eftiR • kunar faður sin

Guðfastr ræisti stæin þenna æftiR Gunnar, faður sinn.

'Gudfast reste denna sten efter Gunnar, sin fader.'

I detta fall ska den som gör något (subjektet) vara böjt i *nominativ*, och att den eller det som påverkas av handlingen (objektet) ska stå i *ackusativ*.

De inledande namnen i en resarformel står alltså i nominativ, t.ex. *ÞōrulfR*, *Ingigaerðr*, *Gunni*, *Hælgā*. Det som påverkas är själva monumentet vilket ska stå i **ackusativ**: *stæin*, *kumbl*, *mærki*.

Efter monumentbeteckningen följer för det mesta en preposition *æftiR* eller *at*. Prepositionerna kan i fornspråken styra olika kasus (genitiv, dativ, ackusativ) och dessa kan variera för en och samma preposition. I betydelsen 'efter, till minne av' ska prepositionerna *æftiR* och *at* följas av **ackusativ**: *Þōrulf*, *Ingigaerði*, *Gunna*, *Hælgū*.

Som du ser varierar böjningen av namnen beroende på om de står i nominativ eller ackusativ:

Nom.	<i>ÞōrulfR</i>	<i>Ingigaerðr</i>	<i>Gunni</i>	<i>Hælgā</i>
Ack.	<i>Þōrulf</i>	<i>Ingigaerði</i>	<i>Gunna</i>	<i>Hælgū</i>

I mansnamnet *Þórulfr* och kvinnonamnet *Ingigaerðr* signaleras nominativen av ändelsen *-R*, *-r* (»nominativ-*r*»). Man brukar säga att dessa namn har **stark böjning**. Mansnamnet *Gunni* och kvinnonamnet *Hælgá* slutar på vokal och här ändras vokalen till *-a* resp. *-u* när namnen böjs i ackusativ. Dessa namn har s.k. **svag böjning**. Vissa ord och namn kan ha samma form i både nominativ och ackusativ. I så fall är det med hjälp av ställningen i satsen eller olika typer av bestämningar som man kan avgöra vilket kasus det rör sig om. Efter namnet följer ofta en uppgift om släktskap: *faður sinn*, *sun sinn*, *móður sína*, *dóttur sína*.

Detta är en bestämning (s.k. attribut, i detta fall en apposition) till det föregående namnet och de ord som ingår i bestämningen ska ha samma kasus som detta dvs. **ackusativ**.

Runstensformler

Den obligatoriska formeln – minnesformeln.

Den mest typiska runsvenska formeln är *minnesformeln* (även kallad *resarformel* efter verbet 'resa' som oftast används i denna formel). Minnesformeln är oftast konstruerad enligt mönstret *X lät resa denna sten efter Y sin bror* men finns många andra olika varianter.

De fakultativa formlerna

De vanligaste komponenterna (utöver minnesformeln som är obligatorisk) är nekrologen, förbönen och ristarsignaturen. De brukar komma just i denna ordning, men det finns såklart undantag.

Nekrologen

Runstenar är för det mesta minnesmärken efter en avliden person. I ganska många fall får vi upplysningar om vad personen åstadkom i livet. Sådana karaktäriserande tilläggsupplysningar kallas *nekrologer*. Variationsrikedomen gällande nekrologen är ganska stor. I nekrologen berättas det om färder utomlands, var den avlidne personen bodde, vad han ägde, eller vilken funktion han hade.

Förbönen

Ett mycket vanligt missförstånd är att vikingatida runstenar skulle vara hedniska. I själva verket är det snarare så att en stor del av runstenarna är kristna monument. Detta uttrycks dels med ristade kors, dels med förböner. Formuleringar av typen *Gud hjälpe hans själ* är mycket vanliga.

Ristarsignaturen

Ibland signerade runkonstnären sitt verk med en formulering *Y ristade (runorna)*. Den mest produktiva runristaren var en man vid namnet Öpir, som undertecknade ett femtiotal ristningar. Andra kända runmästare från vikingatiden är Balle, Fot och Åsmund.

Vikingatida ljud och stavning 1

Nasala vokaler

Vokalerna i vikingatidens språk kunde vara nasala och denna nasalitet kunde ibland vara betydelseskiljande. I runraden fanns en runa ǫ som ursprungligen bara markerade nasalt *a* (eller *æ*) som i franskans *an*, *en*. Någon gång i mitten av 1000-talet började runan i stället användas för *o*. När man translittererar runor använder man i dag ofta **o** oavsett om runan står för nasalt *a* eller *o*, t.ex.

oskautr *Āsgautr*
moþur *mōður*

Även andra vokaler har tydligen kunnat vara nasala, vilket framgår av skrivningar som t.ex. **unfaigr** *Ūfæigr*, men det är mycket ovanligt att dessa markeras. I dag finns nasala vokaler kvar i de ålderdomliga dalmålen.

Palatalt r

I vikingatidens språk fanns två olika *r*-ljud: ett rullande tungspets-*r* och ett frikativt *r*-ljud. Det senare brukar kallas »palatalt r» eftersom det uttalades med tungryggen mot gommen (lat. *palatum*). Det senare ljudet hade uppkommit ur ett tonande *s* (*z*) och förekom i stort sett endast i slutet av ord. Det brukar i normaliserade runtexter återges med ett kapitält *r* (*bæir*, *Halfdanar*, *bȳr*). Under loppet av 1000-talet sammanföll palatalt *r* med det vanliga *r*-ljudet och det är därför inte ovanligt att man finner skrivningen **r** i stället för väntat **R**, t.ex. **runar** för *rūnar*.

h-ljudet

Många vikingatida runristare tycks ha haft problem med *h*-ljudet i början av ord, och man kan därför ibland stöta på skrivningar som **akua** i stället för **hakua** *haggva* 'hugga' och **an** i stället för **han** *hann* 'han'. Det finns också några ristare som lägger till ett **h**, där ett sådant aldrig har funnits och t.ex. skriver **hut** i stället för **ut** *ūt* 'ut'. Detta språkdrag med bortfall och tillskott av *h* har i sen tid har förekommit i Roslagsdialekten, men måste av runinskrifterna att döma tidigare ha haft en mycket större utbredning.

Skriftkonventioner

Att en och samma runa kunde återge flera olika ljud gjorde att skrivformerna ibland kunde bli mångtydiga. Framför allt gällde det vokalerna där endast fyra vokalrunor fanns till hands. Ristarna har därför ibland använt en sammanställning av två runor (digrafer) för att markera vokalljud som inte hade någon direkt motsvarighet i runraden, t.ex. **ai** eller **ia** för *æ* eller **au** för *o*. Dessa skrivningar är dock relativt sällsynta.

Omkring år 1000 blev det möjligt med en något noggrannare ljudbeteckning genom introduktionen av de stungna runorna ǣ **e**, ǧ **g** och ǫ **y**, och något senare tillkom ytterligare tecken, exempelvis ǰ **d**.

En annan skriftkonvention var att beteckningen för nasaler – *m* och *n* – var frivillig framför vissa konsonanter. Det är därför inte ovanligt att *m* saknas framför *b* och *p* (t.ex. **kubl** för *kumbl*) eller att *n* inte är markerat framför *d* och *t* (**kupmutr** för *Guðmundr*). Det var dock också möjligt att stava dessa ord **kumbl** och **kupmuntr**.

Läxa 3

Runinskrifter som skall läsas till lektion 3

I. Jellingstenen DR 42

1. Translitterera inskriften:

7. Ristaren använder ibland två vokaltecken för att återge ett vokalljud (varvid det utgör en s.k. digraf). Vilka är dessa digrafer?

8. I inskriften finns ordet **kubl**. Vad betyder detta ord och varför stavas det så?

9. Är det fel att stava detta ord utan en **m**-runa? (Tips: läs Lagmans artikel). Finns det andra exempel på sådan stavning i inskriften?

10. Hur ofta stavas ordet *kumbl* i runinskrifter som **kumbl** och hur ofta som **kubl**? Gör en sökning i Samnordisk runtextdatabas. (Tips! Välj att söka på ordvillkor > runtext, och begränsa din sökning genom att skriva *_kumbl_* och *_kubl_*)

11. I vilken kasus står ordet **kubl** i inskriften?

Vilken form skulle detta ord ha i nominativ? (Tips: kolla i Petersons *Svenskt runordsregister*: <http://www.rattsatt.com/rundata/Runordsregister.pdf>)

12. Vilka formler kan du urskilja i denna runinskrift (alla sidor)?

13. Vilken form skulle *faður* och *mōður* ha i nominativ? (Tips: läs Bergman s.44–46.)

14. Personnamnet *Haraldr* i inskriften slutar på *-r*. Vad signalerar detta *r*? Vilken böjning har ordet med en sådan ändelse?

15. Vilka andra ord står i nominativ i denna inskrift?

16. Hur skulle namnet *Haraldr* se ut i ackusativ?

17. I vilken kasus står namnet $\text{YNR}\Psi$ på runstenen? Hur skulle det se ut i nominativ? Skriv det med runor. Böjs namnet starkt eller svagt?

*18. Finns namnet *GörmR* belagt på svenska runstenar? (Tips: använd Peterssons *Nordisk runnamnlexikon*: http://www.sofi.se/servlet/GetDoc?meta_id=1472)

19. Hur dateras denna sten? Vad kan hjälpa oss att datera stenen?

*20. Skriv din egen fråga om Jellingstenen (och även ett mönstersvar).

II. Kälvestenen Ög 8

1. Titta på ristningen och dess omgivning i Kulturmiljöbild. (Gå till http://www.kms.raa.se/cocoon/bild/public_search.html och skriv in "Ög8" (utan mellanslag mellan Ög och 8) i fältet efter **Sök med fritext** och klicka på **Sök**.) Du kan också titta på ristningen i SRIs planscher (alltså, Sveriges runinskrifter som ligger på nätet)

2. Hur många ristningsytor har stenen? _____

Jämför dina resultat med den normalisering och tolkning som finns i runtexdatabasen!

8. Finns det några kortkvistrunor på Kälvestenen som skiljer sig från dem på Rökstenen?

9. Man kan som alltid utelämna en nasal konsonantruna framför en annan konsonantruna. Hitta sådana ord i inskriften på Kälvestenen.

10. Vissa runor på Kälvestenen skall läsas två gånger. I **auint** läser man **u**-runan två gånger (första gången som **y**, andra gången som **w**). I **aukrimulfr** läser man **k**-runan två gånger (första gången som **k**, andra gången som **g**). Är detta fel eller återspeglar det normen för runristarnas ortografi? Vad kallar Lagman denna företeelse? Vad menar han med "yttre sandhi"?

11. Vad betyder ordet **sa** som finns både på Jellingstenen och Kälvestenen?

12. På stenen står **kubl þau**. Vad säger ordet **þau** om det första ordets genus, numerus och kasus? (Tips: se Bergman s. 44–57.)

13. Den förkortning av orden (synkope) med en stavelse, som påbörjas vid slutet av urnordisk tid har ännu inte riktigt slutförts här. Det finns två ord i inskriften som vittnar om detta. Kan du hitta dem? (Tips: en av dem finns också på Rökstenens andra rad i samma osynkoperade form.)

14. Vilka formler kan du urskilja i denna inskrift?

III. Högstenen

1. Läs runorna på stenen, transrunifiera och translitterera inskriften.

Jämför dina resultat med den translitterering som finns i Samnordisk runtextdatabas!

2. Här är normaliseringen och tolkningen från S. runtextdatabas:

Guðniūtr Þōru(?) sunn lēt rētta stæin þenna ok brō gærði æftiR brøðr sīna, Āsbiorn ok at Guðlaf.

'Gudnjut, Thoras (?) son, lät resa denna sten och gjorde bro efter sina bröder Åsbjörn och efter Gudlaf.'

Vilka ord här står i nominativ och vilka i ackusativ? Finns det ord i någon annan kasus?

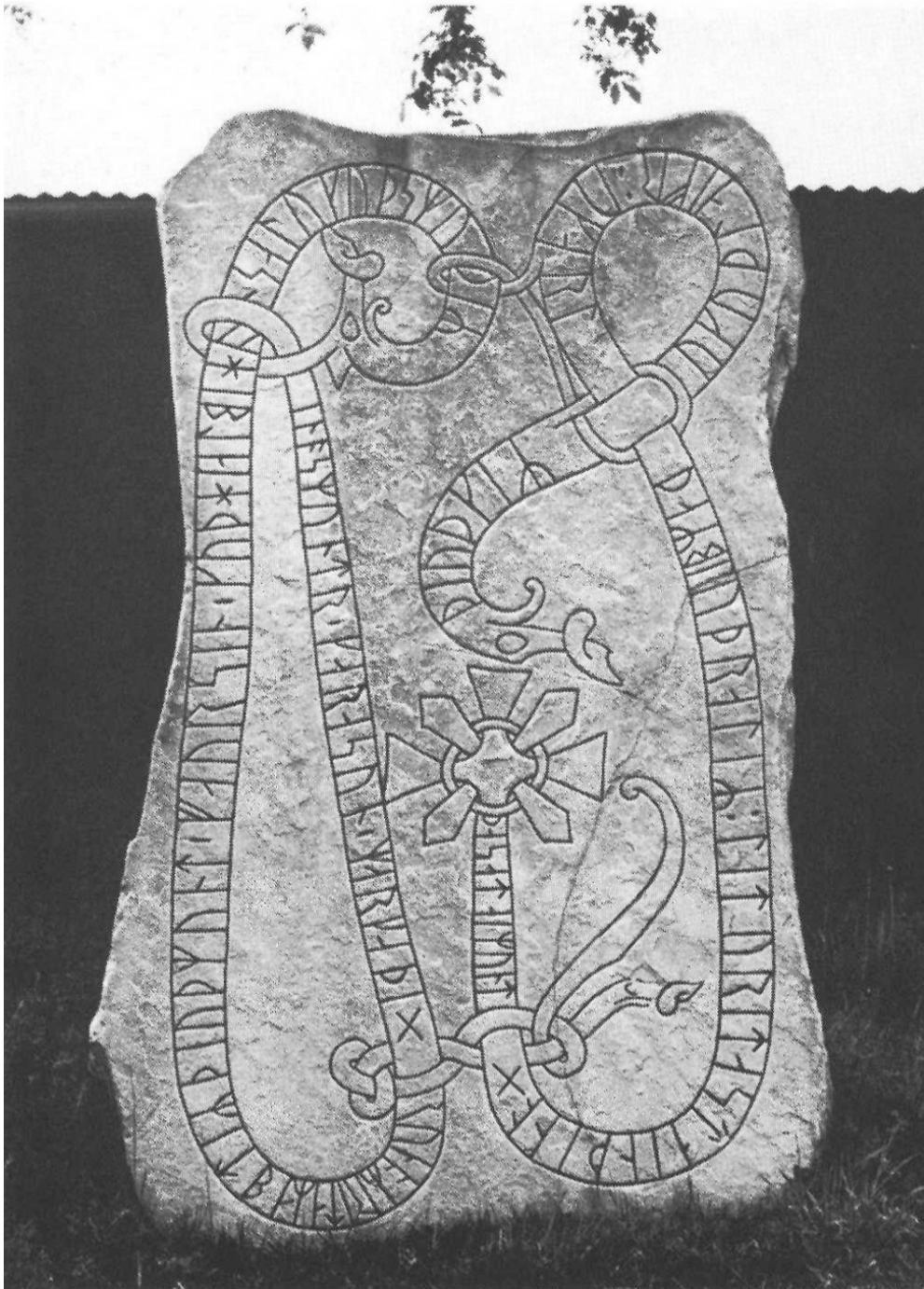
3. Jansson skriver att de stavlösa runorna var en snabbskrift "for everyday use (---). There was need for a script that saved time and space". Håller du med honom?

*4. Jämför den stavlösa runraden med de två andra yngre futharkerna. Från vilken runrad stammar den stavlösa runraden: från de kortkvistrunorna eller från de långkvistrunorna? Skriv vad du själv tror utan att försöka hitta information om detta. Argumentera för din åsikt.

*5. Hitta på din egen fråga (med svar) om de stavlösa runorna eller Högstenen.

IV. Järvstastenen Gs 11

Om du vill se mer detaljerade bilder, gå till Kulturmiljöbild och skriv in "Gs11".

1. Hitta inskriftens början! Den börjar med namnet **þiupkir**

9. I inskriften står **faur sin**. Är det fel eller norm att stava så? Vad kallar Lagman denna typ av avvikande skrivningar?

10. Ristningen är signerad av runristaren Åsmund. Hur använder han ås-runan (𐐱) och yr-runan (𐐹)?

11. Använder Åsmund några vändrunor eller stuprunor? Vilka?

12. Vad ber runristaren *Guds Moder* att göra?

13. Hitta alla ord som står i nominativ.

14. Hitta alla ord som står i ackusativ.

15. Hur förstår du uttrycket **runor ritar**?

*16. Vilka synonymer kan du redan till verbet *marka*?

*17. Hur många personer omnämns på denna runsten? Är det tre bröder eller fyra?

*18. Hitta på din egen fråga (med svar) om Järvstastenen.

Termlistan för lektion 2

Skriv in förklaringar av följande termer:

Nominativ

Akusativ

Subjekt

Objekt

Minnesformel (resarformel)

Fakultativa formler

Nekrolog

Förbön

Ristarsignatur

Skiljetecken

Palatalt *R*

Nasala vokaler

Runslinga

Digrafer

Stark och svag böjning

Stungen runa (punkterad runa)

Lektion 3

Runstensgrammatik 2

Något om kasus och personnamns grammatik

Genitiv

Genitiv använder vi i dag mest för att uttrycka ägande och den signaleras med ändelsen -s: *kattens svans, husets tak*. Detta gäller även runstenstexterna och där genitiven ofta uppträder i personnamn, t.ex. *sunna Þōrulfs* 'Torulvs son'. Genitivändelsen är dock inte alltid -s, utan vissa namn har -aR. Det gäller alla kvinnonamn med stark böjning (*IngigærðaR, ÞōrloagaR*), men också vissa mansnamn (t.ex. *HalfdanaR*).

I namn med svag böjning är ändelsen -a i mansnamn (*Gunna*), men -u i kvinnonamn (*Hælg(u)*).

Genitiv används även efter vissa prepositioner. På runstenarna finner man detta kasus främst efter *til* 'till' och det heter t.ex. *fara til Ænglands* »fara till England» (jämför nusv. *gå till sjöss, ha till hands*).

Dativ

Personnamn i dativ finns i runinskrifterna främst efter vissa prepositioner, framför allt *með* 'med', t.ex. *með Knūti* 'med Knut'. För mansnamn med stark böjning är ändelsen -i, medan starkt böjda kvinnonamn ofta har -u (*Guðlaugu*) eller -i (*Ingigærði*).

I namn med svag böjning är ändelsen -a i mansnamn (*Gulla*), men -u i kvinnonamn (*Hælg(u)*), alltså samma former som i genitiv och ackusativ.

Böjningsmönster

Exempel på böjningen av några olika typer av namn

	Namn med stark böjning:			Namn med svag böjning:	
Nom. <i>ÞōrulfR</i>	<i>Ingigærðr</i>	<i>Guðlaug</i>	<i>Gunni</i>	<i>Hælg(a)</i>	
Gen. <i>Þōrulfs</i>	<i>IngigærðaR</i>	<i>GuðlaugaR</i>	<i>Gunna</i>	<i>Hælg(u)</i>	
Dat. <i>Þōrulfī</i>	<i>Ingigærði</i>	<i>Guðlaugu</i>	<i>Gunna</i>	<i>Hælg(u)</i>	
Ack. <i>Þōrulf</i>	<i>Ingigærði</i>	<i>Guðlaug(u)</i>	<i>Gunna</i>	<i>Hælg(u)</i>	

Vikingatida ljud och stavning 2

Egenheter i ljudsystemet

Det vikingatida språket skiljde sig givetvis mycket från dagens svenska. Det gällde inte minst uttalet av språkljuden. Läspljuden *þ* och *ð* har redan nämnts. Dessutom hade vissa vokaler ett kontinentalt uttal: *a* uttalades som *a* i tyska *fahren*, *o* uttalades som *å* som i tyska *Brot*, medan *u* svarade mot hur vi i dag uttalar *o* (i svenska *bo*).

Diftonger

Bland de viktigare skillnaderna bör också nämnas att man hade flera diftonger i språket:

stæinn 'sten' *auga* 'öga' *høyra* 'höra'

Senare under medeltiden dras dessa diftonger ihop till långt *e* resp. långt *ø*. Det finns dock flera dialekter där diftongerna har levt kvar sedan vikingatiden t.ex. i gotländskan. Diftongerna återges ofta med två runor, men det förekommer också att de kan vara tecknad med en enda runa.

æi **ai**, **ei**, **i**, **e**, **a** etc.

au **au**, **u**, **o** etc.

øy **au**, **ay**, **u**, **y** etc.

Om enkelteckningarna i runinskrifterna beror på att diftongen redan hade övergått till ett långt *e*- eller *ø*-ljud eller om det bara rör sig om en ortografisk princip är omtvistat. De fanns också stigande diftonger, *ia* (*iæ*) och *io* (*iô*), t.ex. i *hialpi* 'hjulpe' och *Biôrn* 'Björn'. Även dessa diftonger kunde skrivas på olika sätt. Ofta återgavs de med två runor som i **hialbi**, **hielbi**, **biarn**, **biurn**, **biorn** etc., men de kunde även skrivas med en enkel runa, t.ex. **hilbi**, **halbi**, **birn**, **bern**, **burn**.

Skrivkonventioner

Det fanns en del andra skriftkonventioner inom runalfabetet. Exempelvis dubbelskrev man aldrig konsonanter för att markera lång konsonant. Ordet *satti* med långt *t* ristades **sati**. Inte heller markerade man vokallängd trots att denna i vissa fall kunde vara betydelseskiljande.

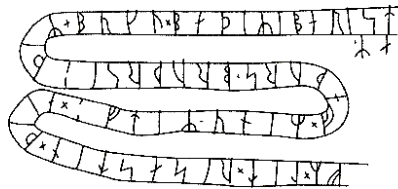
När man i dag försöker återge runsvenska markerar man däremot vokallängden genom ett överskrivet streck: *ā*, *ē*, *ī* etc. I isländskan återges vokallängden på motsvarande sätt med en accent: *á*, *é*, *í* osv.

Stödpaper för datering av runinskrifter

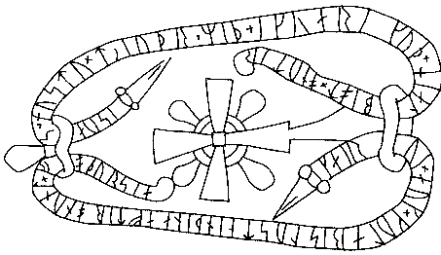
Stilperioder	Typiska huvud- och svansformer		
	Rak		
	Fp		
	Pr1		
	Pr2		
	Pr3		
	Pr4		
	Pr5		

Enligt: Gräslund, Anne-Sofie, 2002: De senvikingatida runstenarna i Jönköpings län – deras ornamentik och datering. I: Om runstenar i Jönköpings län. Red. av Jan Agertz och Linnéa Varenius. Värnamo. (Småländska kulturbilder.)

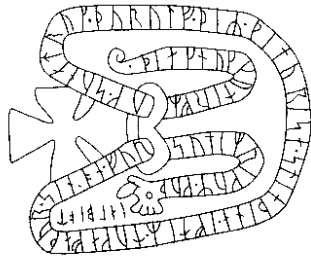
Efter: Palm, Runc, 2004: Vikingarnas språk. Stockholm. S. 180 f.

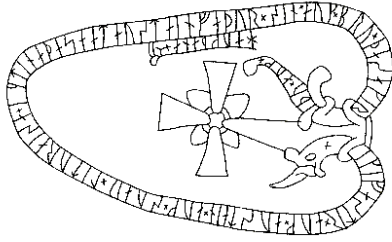
U 336 Orkesta k:a
RAK

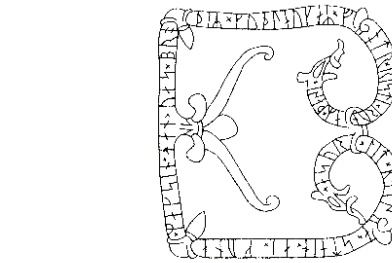
U 661 Råby
Fp

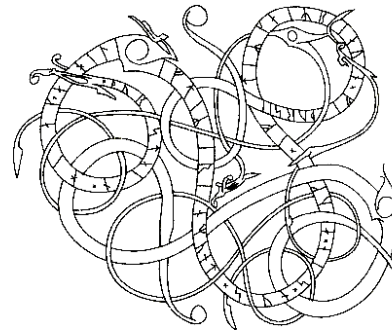
U 201 Angarns k:a
Pr 1

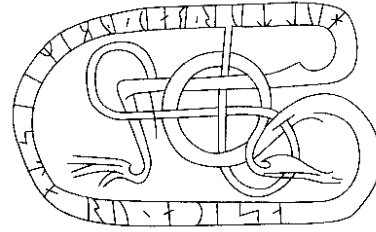
U 135 Broby
Pr 2

U 167 Östra Ryds k:a
Pr 3

U 360 Gådersta
Pr 4

U 544 Husby-Lynhundra k:a
Pr 5

I den runstensrika Uppland har ornamenteiken legat till grund för en typologisk indelning av inskrifterna. Till tiden ca 1010-1050 hör de enklast utformade inskrifterna i rader utan ornamenteik och i enkla ormar. Tillägg finns dock även enkel djurornamenteik med runda och kompakta huvuden (Period 1) som går över till runddjur med mer utdragna nosar (Period 2). Till tiden ca 1050-1080 (Period 3) förs inskrifter med det "klassiska runddjuret" med stora mandelformade ögon, till ca 1070-1100 (Period 4) förs inskrifter med ett mer attraktivt sammanflätat runddjur med ännu mer utdragna huvuden och kompositionen hålls ofta samman av ormar som slingrar sig runt huvudet. Rundhursstilen avslutas ca 1100-1130 (Period 5) med "geometriskt" stiliserade djurkroppar.

Läxa 4

Läs Anne-Sofie Gräslunds bok och lär dig att datera runstenar!

I. Sant eller falskt? Stryk över de meningar som inte passar till beskrivningen av stenen. Datera stenen med årtal och nummer på Pr-grupp!

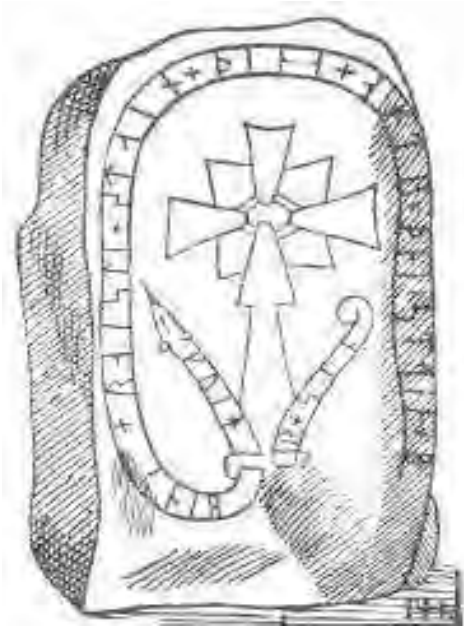
Datering _____ Pr _____

- 1) Huvudet är trubbnosigt.
- 2) Ögat är droppformigt med en prick i.
- 3) Linjen från örat till nospetsen är konkav.
- 4) Öronen bilda en "krona" på huvudets topp.
- 5) Nacktofsen är förlängd till en flik som slingrar sig mjukt mot halsen.
- 6) Nosfliken beskriver en S-formig linje som börjar redan vid den lätt uppböjda nospetsen.
- 7) Underläppen är i en halvcirkelformad båge.
- 8) Fötterna är lätt rundade och tvåtåiga.
- 9) Svansen är upprullad med ett tumliknande utskott ett stycke ner.

Datering _____ Pr _____

- 1) Huvudet är avsatt i förhållande till halsen
- 2) Ögat är mandelformat och inte onormalt stort i förhållande till huvudet.
- 3) Örat är högt ansatt och något framåtlutande.
- 4) Nosfliken går endast neråt.
- 5) Nospetsen är trubbig.
- 6) Munnen är sluten.
- 7) Nacktofsen är grov och tjock och slutar med en upprullning.
- 8) Underläppen är i en halvcirkelformad båge.
- 9) Svansen är tudelad och splittras i två upprullningar.
- 10) Linjerna är varken tjocka, stumma eller

Datering _____ Pr _____

- 1) Rundjuret är placerat längs ytterkanten.
- 2) Det profilsedda huvudet är icke avsatt i förhållande till halsen.
- 3) Munnen är försedd med gadd.
- 4) Ristningen saknar kors.
- 5) Ögonen är runda och betraktade ovanifrån.
- 6) Svansen är upprullad.
- 7) Stenen kan med hjälp av sin ornamentik

Datering _____ Pr _____

- 1) Huvudena är triangulära.
- 2) Designen är mycket stram med parallella linjer som korsar varandra.
- 3) Ögat är mandelformigt och mycket stort i förhållande till huvudet.
- 4) Örat saknas
- 5) Nospetsen är en aning böjd uppåt.
- 6) Nosfliken är tjock och uppböjd.
- 7) Munnen är halvöppen med underläppen neråt.
- 8) Benet är knäförsett.
- 9) Foten är tvåtåig med spetsig sporre.
- 10) Inga extra ormar förekommer

Datering _____ Pr _____

- 1) Huvudet har rundad skalle och markerad pannavsats.
- 2) Ögat är mandelformigt.
- 3) Nacktofsen är förlängd till en flik och slingrar sig mjukt runt halsen.
- 4) Nospetsen är svagt upprullad.
- 5) Munnen är slutet.
- 6) Foten saknas.
- 7) Underläppen är kort och tjock.
- 8) Ristningens mönster bildas av extra ormar
- 9) Bågspiralen fortsätter i frambenet.
- 10) Svansarna avslutas med ett "knä" och en liten upprullning.

2. Varje mening karakteriserar någon stilgrupp. Vilken? (Fp, RAK, Pr1–Pr5)

Ögat är utdraget mandelformigt och mycket stort i förhållande till huvudet _____

Huvudet är sett i fågelperspektiv _____

Det finns ingen ornamentik på stenen, bara raka linjer fyllda med runor _____

Huvudet är normalt mycket trubbnosigt _____

Rundjurets svängar är ofta kantiga och bågarna hoptryckta _____

Huvudet domineras av en konvex linje från öra till nospets _____

Nosfliken beskriver en S-formig linje _____

Ögat saknas vanligen _____

Munnen är vanligen slutet _____

Fötter är strama och tvåtåiga med en oftast rundad sporre _____

3. Beskriv ornamentiken på runstenar nedan och försök att datera dem med årtal:

Ordlistan till lektion 4

<i>and</i> f.	'ande, själ'
<i>at</i> (prep.+ ack.)	'efter, till minne av'
<i>austr</i>	'öster, österut'
<i>bōndi</i>	'bonde, make'
<i>brō</i> f.	'bro, vägbank'
<i>brōðir</i>	'broder' (sg. ack. <i>brōður</i>)
<i>dauðr</i>	'död'
<i>dōttiR</i>	'dotter' (sg. ack. <i>dōttur</i>)
<i>drængR</i>	'ung man'
<i>en</i>	'men'
<i>es / eR</i>	'är' (pres. sg. 3)
<i>fā</i>	'måla, rista' (pret. sg. 3 <i>fāði</i>)
<i>faðiR</i>	'fader' (sg. ack. <i>faður</i>)
<i>fara</i>	'fara'
<i>g(i)ær(v)a</i>	'göra' (pret. sg. 3 <i>g(i)ærði</i>)
<i>gōðr</i>	'god'
<i>Guð</i>	'Gud'
<i>hagg(v)a</i>	'hugga; dräpa'
<i>hann</i>	'han'
<i>hialpa</i>	'hjälpa'
<i>hōn</i>	'hon'
<i>ī</i> (prep. + dat./ack.)	'i'
<i>kona</i>	'kvinna, hustru'
<i>kum(b)l</i> n.	'kummel, minnesmärke'
<i>kvikR</i>	'levande'
<i>lāta</i>	'låta; lämna' (pret. sg. 3 <i>lét</i>)
<i>maðr</i>	'man' (pl. nom. <i>mænn(r)</i>)
<i>mærki</i> n.	'märke, minnesmärke'
<i>marka</i>	'märka, rista'
<i>með(r)</i> (prep. + dat.)	'med, bland'
<i>mōðiR</i>	'moder' (sg. ack. <i>mōður</i>)

<i>ok</i>	'och'
<i>rāða</i>	'härska; ombesörja; tyda'
<i>ræisa</i>	'resa, uppresas' (pret. sg. 3 <i>ræisti</i>)
<i>rētta</i>	'upprätta, resa'
<i>rīsta</i>	'rista'
<i>rūn</i> f.	'runa'
<i>sā(R)</i>	'den, han' (sg. m. nom.)
<i>sā(R)si/þessi</i>	'denne' (sg. m. nom.)
<i>sætia</i>	'sätta'
<i>sāl(a)</i> f.	'själ'
<i>sem / sum</i>	'som'
<i>sēR / sik</i>	'sig'
<i>sialfR</i>	'själv'
<i>sinn</i>	'sin'
<i>stæinn</i>	'sten'
<i>sunR / sunn</i>	'son'
<i>systiR</i>	'syster'
<i>þæiR</i>	'de' (pl. m. nom.)
<i>þanna / þenna / þannsa / þennsa</i>	'denne' (sg. m. ack.)
<i>þaR</i>	'de' (pl. f. nom.)
<i>þāsa / þāsi / þessa / þessi</i>	'denna' (sg. f. ack.)
<i>þatsi / þetsa / þetta</i>	'detta' (sg. n. ack.)
<i>þau(n)</i>	'de' (pl. n. nom.)
<i>þiagn</i>	'tegn, man, kämpe'
<i>vas / vaR</i>	'var' (pret. sg. 3)
<i>verða</i>	'varda, bli till'
<i>vesa / veRa</i>	'vara'
<i>vestr</i>	'väster, västerut'
<i>æftiR</i> (prep. + ack.)	'efter, till minne av'
<i>æiga</i>	'äga, ha till maka'
<i>ændas</i>	'ända sitt liv, dö'

Glöm inte att göra din egen ordlista: i slutet av kompendiet finns det plats för detta. Det är bra att dela ord tematiskt, t.ex. verb som har med död att göra: *drunkna, ændas, døyia, drepa*

Läxa 4 fortsättning. Resor i österled

Runinskrifter som skall läsas till lektion 4

I. Gripsholm, Sö 179, 1000-talets första hälft

Inskriften berättar om en deltagare i Ingvarståget. Detta var en stor expedition österut under ledning av Ingvar den vittfarne. Tåget är även föremål för en litterär beskrivning, nämligen *Ingvarssagan*. Enligt Ingvarssagan ägde tåget rum under Olof Skötkonungs tid som svearnas regent, alltså mellan 995 och 1022. Resan förde Ingvar och hans följe bland annat till kung Jaroslav den vise i Gårdarrike, vilken regerade mellan 1019 och 1054. Allt tyder på att resan slutade i katastrof och att alla deltagare (enligt Ingvarssagan c:a 30 skepp, alltså c:a 1000 man) omkom. Det finns ett trettiotal

3) Vad är det som händer med skiljetecknen i inskriftens slut?

4) På några ställen måste runorna dubbellas. Skriv ner alla sådana fall.

5) Slutet på inskriften är skriven på vers. Hur kan man se detta?

6) Var ligger *Särkland*?

7) Vad kan uttrycket "gav örnen [föda]" betyda?

8) Skriv ner alla maskulina substantiv. (Tips: använd *Svenskt Runordsregister* och stödpaperet "Runstensgrammatik 3" i nästa lektion.)

II. Ed, U 112, 1000-talets slut.

6) I inskriften står också **efr** istället för **eftir**. Är det fel att skriva så eller återspeglar detta normen för runristarnas ortografi?

7) Var dog Ragnvalds mor? _____

8) Vilket ord stavas i inskriften på två olika sätt? _____

9) Skriv alla ord som står i nominativ.

10) Skriv alla ord som står i ackusativ.

11) Hitta tre ord som står i genitiv.

12) Två ord i inskriften står i dativ. Vilka?

13) I inskriften finns namnet *Ōnæms*. Är namnet maskulint eller feminint? Hur skulle det se ut i nominativ? Vad betyder namnet? (Tips! använd Petersons *Runnamnslexikon*.)

III. Sjonhem, G 134

G 134 är del av ett monument med tre stenar, G 134, G 135 och G 136 (den sistnämnda är idag försvunnen). Stenarna är ägnade åt var sin bror, söner till Rodvisl och Rodälv.

1) Läs inskrifterna:

G 134 (se bild i Jansson, s. 53)

**ropuisl : auk : ropalf : þau : litu : raisa : staina : eftir : sy-... ... þria :
þina : eftir : ropfos : han : siku : blakumen : i : utfaru kup : hialbin : sial
: ropfoar kup : suiki : þa : ar : han : suiu :**

*Hrōðvisl ok HrōðælfR þau létu ræisa stæina æftiR sy[ni sina] þriā. Þenna æftiR Hrōðfoss.
Hann sviku blākumenn ī ūtfaru. Guð hialpin siāl HrōðfōsaR. Guð svīki þā, eR hann sviku.*

'Rodvisl och Rodälv de läto resa stenarna efter (sina) tre söner. Denna efter Rodfos. Honom sveko valacker på utfärden. Gud hjälpe Rodfos själ. Gud svike dem, som sveko honom.'

G 135

**þina : eftir : a|-... : ... : --rþ : taupr : a : uiþau : systriR : [tuar] ...-R :
bryþr : þria : roþanþr : auk : ropkutr : roþar : auk : þorstain : þir : iru :
faþur:bryþr**

*Þenna æftiR Æi... ... [va]rð dauðr ā Vindau/Vindö. SystriR tvaR ... brøðr þriā. Hrōðvaldr(?)
ok Hrōðgautr, Hrōðarr ok Þorstæinn, þæiR eRu faðurbrøðr.*

'Denna efter Ai-. Han blev död i Vindau. Två systrar ... tre bröder. Rodald(?) och Rodgut, Rodar och Torstain, de äro farbröder.'

G 136 †

**[þina : iftir : hair:-os : han : to : haima : auk : ati : totur : aina : han :
haitir : haili : utr : ualtika : gierþi : staina : auk : uab : kustar : ma...
tan : auk : botbiern : ristu :]**

*Þenna æftiR Hæil[f]ōs(?). Hann dō hæima ok ātti dōttur æina. Hon hæitiR Hæilvi. Uddr
Valdinga gærði stæina ok vaR(?) kostaR ma[ðr]. Dan ok Bōtbiærn ristu.*

'Denna efter Hailfos(?). Han dog hemma och hade en dotter. Hon heter Hailvi. Valdinga-Udd(?) gjorde stenarna och ... Dan och Botbjärn ristade.'

2) Rita ett släktträd (det finns också plats på nästa sida):

Är Rodälv ett manligt eller ett kvinnligt namn?

3) G 134 innehåller frasen **han : siku : blakumen : i : utfaru** *Hann sviku blākumenn ī ūtfaru*. I vilken kasus står ordet *hann*?

4) Vad heter idag det land där Rodfos dog? (Tips: se Jansson s. 63.)

*5) Kan du gissa vilken ändelse runsvenska verb har i 3 pers. pluralis, dåtid? Skriv ner exempel på sådana verb från dessa tre runinskrifter. (Tips: i lektion 5 har du ett stödpaper "Runstensgrammatik 4" med verb).

6) Var ligger Vindau? (Tips: se Jansson s. 54.)

IV. Frugården, Vg 181

1) Translitterera inskriften:

2) Här är normaliseringen och översättningen:

Gufi ræisti stæin þennsi æftiR Ólaf, sun sinn, dræng harða goðan. Hann varð drepinn í Æistlandum. Hāvarðr(?) hiogg s[tæin].

'Gufi resten denna sten efter Olaf, sin son, en dugande man. Han blev dräpt i Estland. Havard(?) högg stenen.'

3) I inskriften står |ŋʀ för *hiogg*. Är det fel att stava så?

4) Säger Lagman något om utelämningen av **h**-runan i initial position?

5) Till vilken typ av avvikande skrivningar skulle man kunna hänföra denna utelämning av **h**-runan? Vilken princip är denna företeelse ett utslag av?

6) Skriv ner alla ord i inskriften med utelämnade runor. Vilka mönster kan du urskilja i denna utelämning?

8) Översättningen återger inte ett av orden i uttrycket *dræng harða goðan*. Vilket?

Termlistan för lektion 3

Vet du vilken skillnaden är mellan *absolut* och *relativ datering*? Kan du förklara den?

Vet du vad *språklig datering* betyder? Kan du ge ett exempel på hur man kan datera runinskrifter med hjälp av språket eller runformerna?

Grammatiska termer

Skriv in förklaringar av följande termer:

Genitiv _____

Dativ _____

Diftonger _____

Stark och svag böjning _____

Rundjuret och datering

Skriv in förklaringar av följande termer:

Fågelperspektiv _____

RAK-stil _____

Historiska runstenar _____

Ingvarståget _____

Rundjurets svans _____

Runografiska termer

Skriv in förklaringar till följande termer:

Dubbelläsning av runor _____

Utelämning av runor _____

Skriftkonventioner _____

Grafisk förväxling (ge några exempel) _____

Lektion 4

Runstensgrammatik 3

Starkt böjda substantiv (vokalstammar)

Maskulina a-stammar

Det stambildande *a*:et är kvar i urn. *wulf-a-z* och *stain-a-z*. I allmänhet har stamvokalen senare forsvunnit genom synkope och på runsvensk tid har vi kvar endast roten (*ulf* och *stæin*) och kasusändelsen (*R* för kasus nominativ).

Numerus Kasus	'ulv'	'sten'
Singularis Nominativ	<i>ulf-R</i>	<i>stæin-n</i>
Genitiv	<i>ulf-s</i>	<i>stæin-s</i>
Dativ	<i>ulf-i</i>	<i>stæin-i</i>
Ackusativ	<i>ulf</i>	<i>stæin</i>
Pluralis Nominativ	<i>ulf-aR</i>	<i>stæin-aR</i>
Genitiv	<i>ulf-a</i>	<i>stæin-a</i>
Dativ	<i>ulf-um</i>	<i>stæin-um</i>
Ackusativ	<i>ulf-a</i>	<i>stæin-a</i>

Feminina ô-stammar

Det stambildande *ô*:et är inte belagt, men man kan rekonstruera urn. **runó* 'runa'.

Numerus Kasus	'runa'	'bro'
Singularis Nominativ	<i>rún</i>	<i>brú</i>
Genitiv	<i>rún-aR</i>	<i>brú-aR</i>
Dativ	<i>rún-u</i>	<i>brú</i>
Ackusativ	<i>rún</i>	<i>brú</i>
Pluralis Nominativ	<i>rún-aR</i>	<i>brú-aR</i>
Genitiv	<i>rún-a</i>	<i>brú-a</i>
Dativ	<i>rún-um</i>	<i>brú-(u)m</i>
Ackusativ	<i>rún-aR</i>	<i>brú-aR</i>

Neutrala a-stammar

mærki är inte någon ren *a*-stam utan en *-ija*-stam.

Numerus Kasus	'kummel'	'minnesmärke'
Singularis Nominativ	<i>kuml</i>	<i>mærk-i</i>
genitiv	<i>kuml-s</i>	<i>mærki-s</i>
Dativ	<i>kuml-i</i>	<i>mærk-i</i>
Ackusativ	<i>kuml</i>	<i>mærk-i</i>
Pluralis Nominativ	<i>kuml</i>	<i>mærki</i>
Genitiv	<i>kuml-a</i>	<i>mærk-a</i>
Dativ	<i>kuml-um</i>	<i>mærk-um</i>
Ackusativ	<i>kuml</i>	<i>mærki</i>

Man brukar säga att dessa ordgrupper har stark böjning. Substantiv som slutar på **-i** eller **-a** i grundform har däremot s.k. svag böjning. Som exempel kan nämnas böjningen av orden *arfi* m. 'arvinge' och *kona* 'kvinna'.

Svag böjning

	Mask.	Fem.
Sg. Nom.	<i>arf-i</i>	<i>kon-a</i>
Gen.	<i>arf-a</i>	<i>kon-u</i>
Dat.	<i>arf-a</i>	<i>kon-u</i>
Ack.	<i>arf-a</i>	<i>kon-u</i>
Pl. Nom.	<i>arf-aR</i>	<i>kon-uR</i>
Gen.	<i>arf-a</i>	<i>kvenn-a</i>
Dat.	<i>arf-um</i>	<i>kon-um</i>
Ack.	<i>arf-a</i>	<i>kon-uR</i>

Övning: Bestäm numerus, genus och kasus för de fetstilta orden nedan med hjälp av *Svenskt runordsregister*:

a) ...æftiR Karl, sinn **fēlaga**, harða gōðan **dræng**.

b) **Guð** hialpi **and** hans ok **Guðs mōðiR**.

c) Þörbiq̄rn **skald** rīsti **rūnaR**.

d) En **māR** æin lifði.

e) Inga lēt ræisa **mærki** æftiR Styrbiq̄rn, **bōanda** sinn gōðan.

f) **Frīsa gildaR** lētu ræisa **stæin** þenna æftiR Þörkel, **gilda** sinn.

Pr-övning

	U...	Stil		U...	Stil
1	47		8	137	
2	135		9	617	
3	768		10	226	
4	774		11	474	
5	914		12	143	
6	112		13	541	
7	4		14	124	

Bilder: shm.se (7), raa.se (övriga)

Personnamn

Förleder (ingår i både mans- och kvinnonamn)

Sig- 'seger'

Þór- 'Thor'

Ás- 'hednisk gud'

Guð- 'gudomligt väsen'

Gunn- 'kamp'

Vī- 'helig'

GæiR- 'spjut'

Ar(i)n- 'Örn'

Ing(i)- oklar betydelse, men har kanske med gudanamnet *Ingwaz* att göra

Maskulina efterleder

-ulfR 'varg'

-bjorn 'björn'

-gæiRR 'spjut'

-arr 'härförare, den som värjer, spjut'

-mundr 'beskyddare'

-viðr 'träd, skog'

-fastr 'fast, stark'

-stæinn 'sten'

-kæ(ti)ll 'hjälm'

Feminina efterleder

-friðr 'vacker'

-laug 'lovad'

-vī 'helig'

-gærðr 'stängsel, skydd'

Namngivningsprinciper:

Alliteration: Allittererande namn är sådana som börjar på samma ljud. Som exempel kan nämnas personerna på Istabystenen: *Hariwulfaz*, *Haþuwulfaz* och *Heruwulfaz*. De delar inte bara samma efterled (*-wulfaz*) utan också samma begynnelseljud *h*. Namnen är alltså bildade både enligt allitterations- och variationsprincipen.

Uppkallelse: Ibland uppkallades barn efter släktingar eller efter kända personer. Att namnet *Gunnarr* var så populärt på vikingatiden kan ha att göra med att myten om Gunnar i ormgropen. Uppkallelsen är det i princip allenarådande namngivningsmönstret i dagens kristna värld.

Variation

Den viktigaste namngivningsprincipen är *variation*. Variationsnamn är tvåledade, dvs. består av två sammansatta namnelement. Namnskatten består av ett antal för- och efterleder som kan kombineras fritt i syfte att bilda nya namn och namnelementen kan gå i arv från far eller mor till barnen: *Gun-kell* har samma första namnelement (*Gun-*) som sin far *Gunn-ar*.

Läxa 5

Runinskrifter som skall läsas till lektion 5

I. Husby-Lyhundra U 539

1. Läs runinskriften. Bilderna hittar du på Kulturmiljöbild (skriv in i sökrutan: U539)

http://kmb.raa.se/cocoon/bild/public_search.html

Sida A:

tiafR × uki × urika × uk · uiki × uk × iukir × uk × kirialmR × þir bryþr × alir × litu × risa ×

DiafR ok Ūrøkia ok Vigi ok IōgæiRR ok GæiRhialmR, þæiR brøðr alliR lētu ræisa
'Djärv och Orökja och Vige och Joger och Gerhjälrm, dessa alla bröder läto resa

Sida B:

stin þina × iftir × suin × brupur × sin × sar × uarþ × tuþr a × iutl̥ati × on skulti

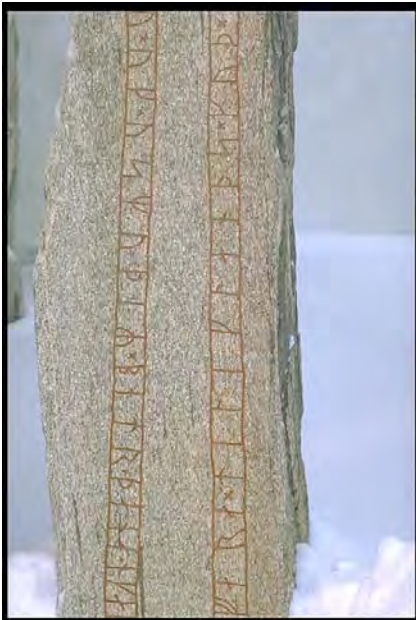
stæin þenna æftiR Svæin, brøður sinn. SaR varð dauðr ā Iūtlandi. Hann skuldi denna sten efter Sven, sin broder. Han blev död på Jylland. Han skulle

Sida C:

fara × til × iklanþs × kup × ialbi × ǫns × at uk salu × uk|x| kus muþir × betr × þan an karþi til

fara til Ænglands. Guð hialpi hans and ok sálu ok Guðs mōðiR bætr þan hann gærði til. fara till England. Gud och Guds moder hjälpe hans ande och själ, bättre än han förtjänade.'

2. Vilken sida av inskriften ser du på bilden? _____

3. Hur återges [h]-ljudet i inskriften? Skriv ner alla ord där **h**-runan saknas.

4. Har stenen någon ornamentik? _____

5. Vad gjorde Sven på Jylland om han var på väg mot England? (Tips: läs Jansson s. 82)

5. Vad heter de jylländska fästningsanläggningarna från vikingatiden? Läs mer om dem på Wikipedia (http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Viking_Age).

6. Vilka formler kan du urskilja i inskriften?

7. I vilken kasus står ordet **iklanþs**? Varför?

8. I inskriften står det **kup × ialbi × ɔns × at uk salu**. Är det fel att stava ordet **at** så? Skriv ner andra exempel på en sådan utelämning av **n**- och **m**-runan i inskriften.

9. Hur kan man tolka uttrycket **betr × þan an karþi til** ? Tyckte Svens bröder inte att han förtjänade att komma till himmelriket?

10. Vilken betydelse har inskriftens personnamn? (Tips: använd Petersons Runnamnlexikon: http://www.sofi.se/servlet/GetDoc?meta_id=1017)

Personnamn på **-i** är vanligtvis maskulina och namn på **-a** feminina. *Örökja* är ett av undantagen och är alltså ett mansnamn som böjs som ett kvinnonamn. Namnet är intressant också av en annan anledning. Det är ett vanhedrande binamn som betyder 'den vårdslöse, den sorglöse'. Namnbärarna själva skämdes uppenbarligen inte för namn som detta eller t.ex. för *Öþveginn* 'den otvättade' eller *ÖspakR*, 'den okloke, ofredlige, vilde'. Man brukar anta att sådana namn hänger samman med det hårdhänta umgänget på vikingaskeppen.

II. Nävelsjö Sm 101

1. Translitterera inskriften.

2. Jämför din translitterering med den som finns i Samnordisk runtextdatabas. Finns i inskriften osäkra eller skadade runor? Hur translittereras de i rundatabasen?

3. Vilka stungna runor finns i inskriften?

4. Vilket språk bör man normalisera inskriften till: nationellt fornspråk eller fornvästnordiska? Varför?

5. Översätt inskriften med hjälp av ordlistan och *Svenskt runordsregister*.

6. Vilken kasus står ordet $\mathfrak{B}\mathfrak{R}\mathfrak{N}\mathfrak{P}\mathfrak{N}\mathfrak{R}$ i? Hur lyder nominativformen? (Tips: använd Bergman)

7. Finns i inskriften andra släktskapsord som tillhör samma kategori av maskulina eller feminina r-stammar?

8. Var betyder runföljden $\mathfrak{h}\mathfrak{t}\mathfrak{t}\mathfrak{t}:\mathfrak{p}\mathfrak{R}$? Hur kan man förklara skiljetecknet?

9. Vad betyder ordet $\mathfrak{*}\mathfrak{t}\mathfrak{P}\mathfrak{t}\mathfrak{t}\mathfrak{t}$? Vilken kasus står ordet i?

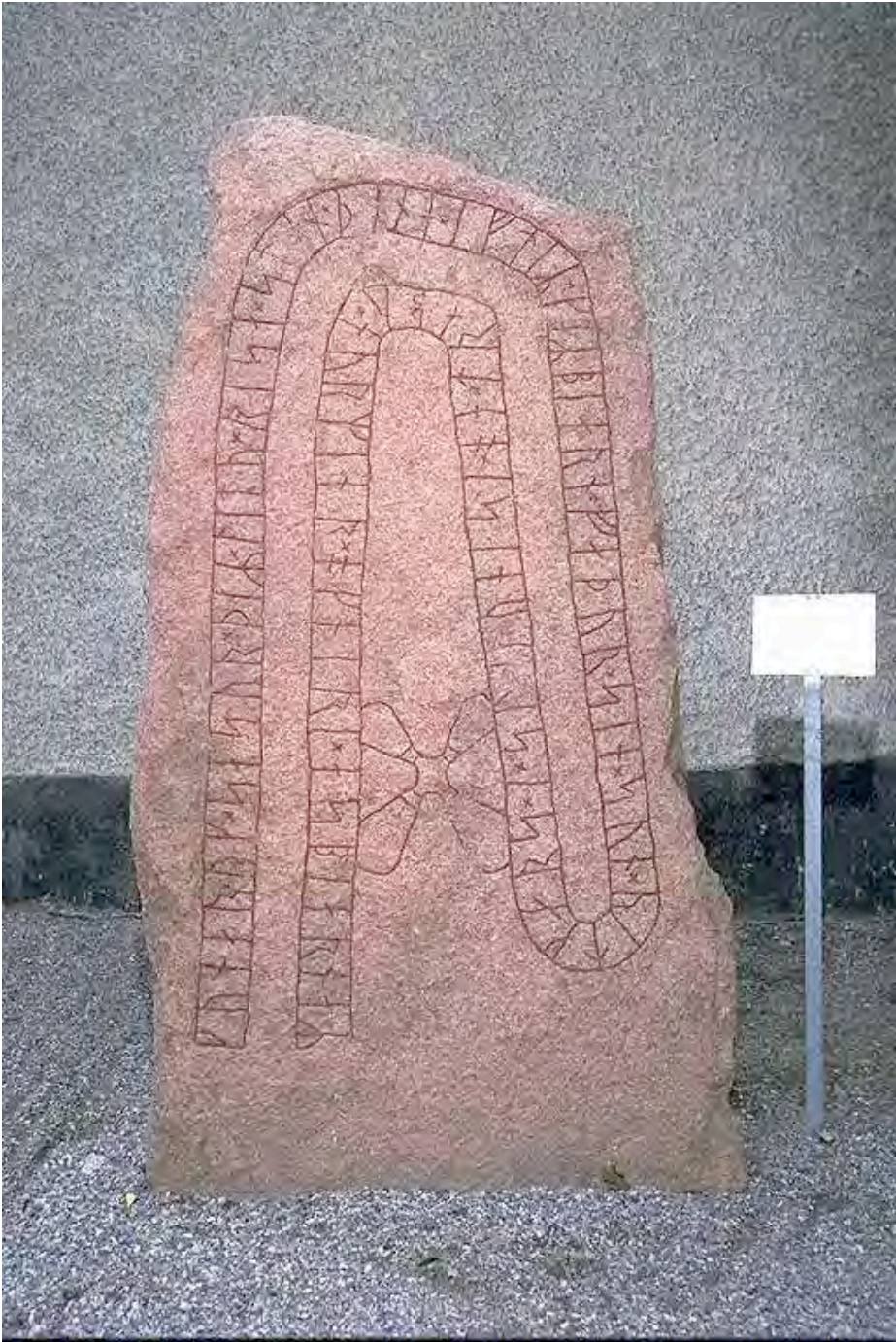
10. Ortnamnet *Bath* skrivs här $\mathfrak{B}\mathfrak{t}\mathfrak{p}\mathfrak{N}\mathfrak{Y}$ och står i dativ. Är $-\mathfrak{N}\mathfrak{Y}$ en pluraländelse eller en singularändelse?

11. Hur kan du avgöra om ordet $\mathfrak{*}\mathfrak{t}\mathfrak{t}$ i inskriften står för subjekt eller objekt?

12. Rita på nästa sida en figur som visar hur personerna som omnämns i inskriften är släkt:

13. Det finns två namngivningsprinciper som kan illustreras med figuren: *variationsprincipen* och *allitterationsprincipen*. Resonera kring hur detta kommer till uttryck här.

III. Fresta kyrka U 258

1. Translitterera inskriften.

2. Jämför din translitterering med den som finns i Samnordisk runtextdatabas. Håller du med den senare? Vad kan du säga om de runor som är markerade i rundatabasen som osäkra?

3. Normalisera inskriften till runsvenska och översätt den med hjälp av ordlistan och *Svenskt runordsregister*.

3. Vilken kasus står ordet $\mathfrak{F}\mathfrak{t}\mathfrak{R}\mathfrak{l}$ i? Vad betyder detta ord?

4. Vilket ljud återger 𐌺-runan i inskriften?

5. Vad är subjekt och vad är objekt i frasen 𐌺𐌰 𐌰𐌹𐌺𐌰𐌽𐌰 𐌰𐌹𐌺𐌰𐌽𐌰 ? Hur kan du avgöra detta?

6. Vilka namn i inskriften är sammansatta?

7. Finns det enkla (osammansatta) namn i inskriften? Vilka?

8. Vilka starka verb finns det i inskriften?

Termlistan för lektion 4

Danagälder _____

Namngivningsprincipen "variation" _____

Namngivningsprincipen "alliteration" _____

Namngivningsprincipen "uppkallelse" _____

Förled och efterled i namn _____

Instuderingsfråga:

1. Vilka resmål (utöver Särkland) omtalas i vikingatida runstensinskrifter? Nämn tre sådana länder eller geografiska områden.

Lektion 5

Runstensgrammatik 4

Verb

Verb används för att beteckna olika typer av handlingar. Ordet grundform är infinitiven som slutar på *-a* och som är den form som man hittar i ordböcker (*fara, kasta*)

Tempus

Verben böjs i dagens svenska efter *tempus* (tid) och *modus* (talarens inställning). De viktigaste tidsformerna att känna till är *presens* (nutid) och *preteritum* (dåtid).

Skillnaden mot vikingatidsspråket är här ofta ganska liten:

*Hann **er** glaðr* *Han **är** glad*
*Hann **var** glaðr* *Han **var** glad*

Verben brukar delas in i starka och svaga verb. De **starka verben** kännetecknas av att vokalen ändras när man böjer ordet i olika tempusformer:

bīta : bet : bitit
bryta : bröt : brutit
bära : bar : burit

Dessa verb är i dag relativt få (omkring 130), men de är mycket centrala i ordförrådet och i de flesta fall mycket gamla.

De **svaga verben** kännetecknas av att preteritum bildas genom att man lägger till ändelsen *-te* eller *-de*:

*resa : **reste** : rest*
*kasta : **kastade** : kastat*

Stark och svag böjning fanns redan i fornspråket, t.ex.

runsv. *fara*, pret. sg. *fōr*
runsv. *ræisa*, pret. sg. *ræisti*

Person och numerus

Verben i fornspråket böjdes även efter **person** och **numerus**. De hade alltså olika böjning beroende på om det rörde sig om första (*jag, vi*), andra (*du, ni*) eller tredje person (*han, hon, den, de*) och om var en eller flera personer som utförde handlingen.

Numerusböjningen levde kvar i det svenska skriftspråket mycket länge och vi behöver bara gå tillbaka till 1950-talet för att hitta former som *han springer*, *de springa* i presens och *han sprang*, *de sprungo* i preteritum.

På runstenarna omnämns mest människor i tredje person och vi ska därför begränsa oss till de böjningar som förekommer i dessa former.

Som exempel kan nämnas verben *fara* 'fara' (starkt verb) och *ræisa* 'resa' (svagt verb)

Dessa har följande böjningar i tredje person:

Presens	sg.	<i>færr</i>	<i>ræisr̥</i>
	pl.	<i>fara</i>	<i>ræisa</i>
Preteritum	sg.	<i>fōr</i>	<i>ræisti</i>
	pl.	<i>fōru</i>	<i>ræistu</i>

Såväl starka och svaga verb har alltså samma ändelse i plural, *-a* i presens och *-u* i preteritum.

I övrigt är det viktigt att lägga märke till att de svaga verben i preteritum singularis har ändelsen *-i*.

Övning 1:

Hur lyder tredje person preteritum singularis av följande verb enligt *Svenskt runordsregister*? Rör det sig om ett starkt eller svagt verb?

- a) *vesa/vera*
- b) *læggia*
- c) *g(i)ær(v)a*
- d) *niūta*
- e) *rīsta*
- f) *døyia*

Övning 2:

Är de markerade verben böjda i presens eller preteritum, i singularis eller pluralis?

- a) *Þorbjörn ok Frøylaug lētu rētta stæin...*
- b) *VaR hann ī Grikkium, gulli skifti.*
- c) *Frøystæinn rētti stæin þenna ...*
- d) *Þæir liggia ī Lundunum* («...i London»)
- e) *Hann drāpu norrmænnr ā knærri Āsbiarnar.*
- f) *Þæir vāru synir Arnar ok Ragnfrīðar.*

Adverb

Adverb betyder egentligen 'biord' och är en ganska oenhetlig ordklass, där orden kan ha flera olika användningsområden. Det kan användas för att modifiera betydelsen hos adjektiv och anger då ofta graden: *Hon var **rätt** stark*. Ett annat användningsområde är att modifiera betydelsen hos verb: *Han for **manligen***. Till adverbena räknas också olika typer av småord som kan modifiera betydelsen av hela utsagan: *Du kan **väl** stanna, Hon ville **inte** gå*.

Adverb används ofta för att uttrycka var, när och hur någonting skedde.

Övning 5:

Var finns adverbena i följande språkprov? Vad uttrycker de?

- ...æftir Grīm, sun sinn, miok gōðan dræng.*
- Rētt lēt rīsta Tōlir.*
- Hann varð dauðr vestr.*
- Þæir fōru drængila fiarri at gulli (»...fjærran efter guld«)*
- Hēr man standa stæinn nær brautu*
- Guð hialpi sāl hænnaR vel nū.*
- Munu æigi mæрки mæiri verða (»Må ej större minnesmärken bliva till«)*
- Dōu sunnarla ā Særklandi.*

Poetiska inskrifter

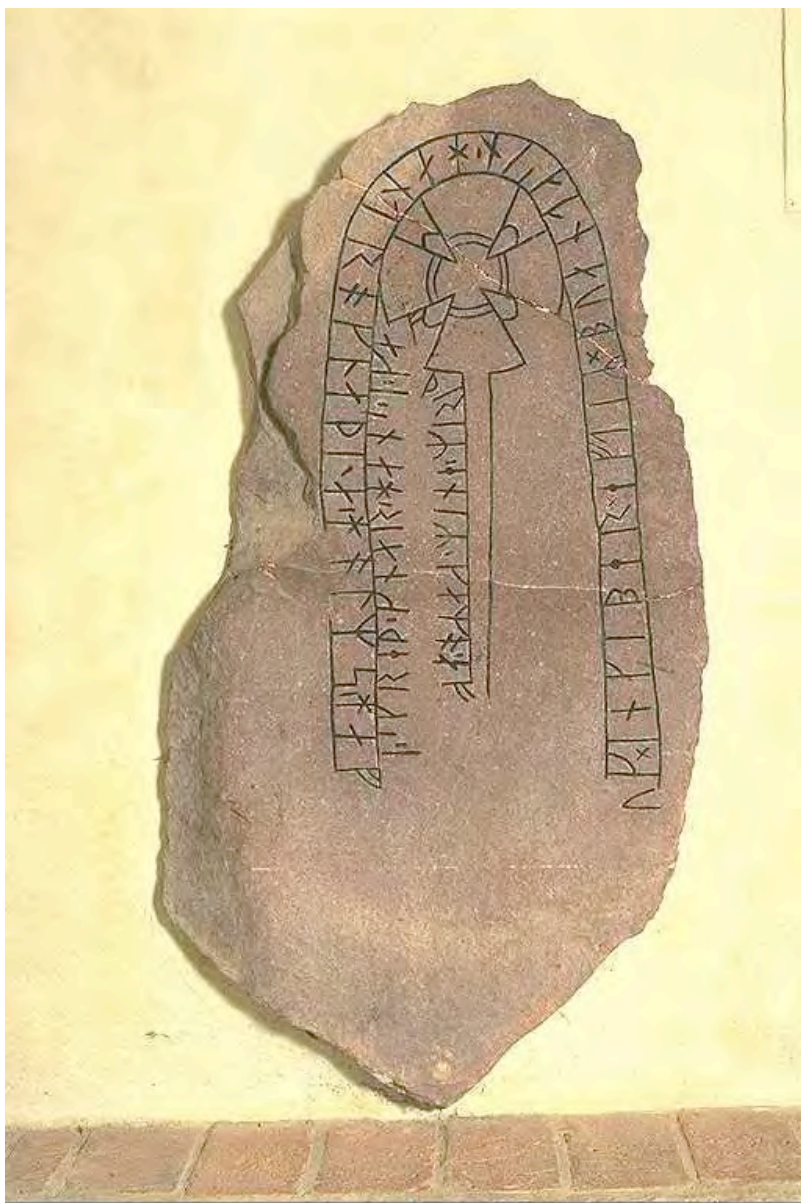
Alliteration: principen bakom detta begrepp är att olika ord börjar på samma konsonant. I inskriften U 114 kan vi läsa: *Pat skal at **minnum manna**, meðan **mænn** lifa*. 'Detta skall vara till minne av männen, så länge människor lever.'

Assonans: denna principen baseras på att olika ord börjar på olika vokaler eller diftonger. I sin renaste form ska det vara olika vokalljud, i praktiken "fuskar" skalderna dock ibland och gör assonansrim med samma vokal. I inskriften U 778 (en Ingvarssten) kan vi läsa: *Es **atti æinn** sēR skip ok **austr** stýrði i Ingvars lið*. 'Han ägde ensam ett skepp och styrde österut i Ingvars här.'

Slutrim: principen är att versrader slutar på samma stavelse. Slutrim är en modern (eller snarare: kontinental) företeelse som kom till Norden med kristnandet. Det äldsta svenska exemplet är förmodligen inskriften på U 214, Vallentuna.

Läxa 6

Runinskrifter som skall läsas till lektion 6 I. U 214, Vallentuna

1. Translitterera inskriften.

2. Vilka kortkvistrunor finns i inskriften?

Inskriften normaliseras på följande sätt:

*Ok Ingebærg æftiR boanda sinn.
Hann drunknaði á Holms hafi,
skræið knarr hans í kaf,
þrīR æiniR kvāmu af*

3. Översätt den med hjälp av *Svenskt runordsregister*.

4. Vad är det som visar att inskriften är poetisk?

5. Vilka ord rimmar i inskriften? Finns det nödrim?

6. Frasen *þrīR æiniR kvāmu af* översätts "endast tre kom av". Vad betyder *komma av*?

7. Vilket hav kan åsyftas med *Holms hafi* ?

8. U 214 är en del av ett parmonument, tillsammans med U 215. Den senare lyder: *Ragnhildr(?) ok Ulfhildr lētu stæin æftiR faður ok brōður sinn*. Vad kan man säga om namngivningsprinciperna i denna familj?

9. Finns det ornamentik på U 215?

II. Dynnastenen N 68

1. Inskriften translittereras:

**x kunuur x kirpi x bru x
þririks tutir x iftir osripi x
tutur x sina x su uas mar
hanarst x o hapalanti**

och normaliseras:

*Gunnvôr gerði brú, Þryðríks dóttir,
eftir Ástríði, dóttur sína. Sú var
mæR hōnnurst á Haðalandi.*

Försök att översätta inskriften!

(Bilden är från <http://www.snl.no/Dynnasteinen>)

Dynnastenen har främst tilldragit sig uppmärksamhet på grund av ornamentiken, som är en framställning av Jesu födelse. Inskriften nämner ett brobygge, vilket också antagligen kan tolkas som en referens till den kristna tron.

2. Finns det något samband mellan omnämningen av brobygge och förekomsten av kvinnonamn på uppländska runstenar? (Tips: läs mer om detta i Gräslunds artikel "Gud hjälpe nu väl hennes själ")

3. Är *Þryðrík* ett mansnamn eller ett kvinnonamn? (Tips: kolla i Petersons *Nordiskt runnamnslexikon*.)

4. Vilket ljud betecknar **o**-runan (= ås-runan) i inskriften?

5. Förekommer **R**-runan i inskriften?

III. Vs 13, Badelunda

bakgrunden på bilden ovan. Sambandet mellan högen och runstenen är oklar. Det är möjligt att högen är uppkallad efter namnet på runstenen, men det är mindre sannolikt att denna Anund även ligger begravd i högen. Vid arkeologiska utgrävningar i högen 1999 hittade man ett kulturlager med organiskt material som kan dateras till 210–550 e.Kr. (referens: [Fornminnesregistret](#)), vilket gör högen åtminstone några hundra år äldre än runstenen.

IV. U 225, U 226 Bällsta

U 225 (Arkels tingstad, Bällsta)

... uk · arkil · uk · kui · þir · kariþu · iar · þikstaþunu · iki mirki · mairi · uirþa · þan · ulfs · sunir · iftir · kir... ..ir · suinar · at · sin · faþur

U 226 (Arkels tingstad, Bällsta)

**ristu · stina · uk · staf · uan · uk · in · mikla · at · iartiknum uk kuriþi · kas
at · uiri · þu mon i krati · kiatit lata kunar ik stin**

1. Hur normaliseras och översätts dessa inskrifter i *Upplands runinskrifter*?

På två andra runstenar i Risbyle omnämns samma personer:

U 160

U 161

**ulfkætill · uk · kui uk + uni + þær × litu · rhisa × stin þina · iftir · ulf · faður ·
sin · kuþan on · buki · i skulþbri · kuþ · ilbi · ons · at · uk · salu · uk · kuþþ
muþær · li anum lus · uk baratís**

Ulfkætill ok Gyi ok Uni/Unni þær lētu ræisa stæin þenna æftiR Ulf, faður sinn gōðan. Hann byggir i Skulhambri. Guð hialpi hans and ok sálu ok Guðs mōðiR, lē hanum liūs ok paradís.

U 161 (Risbyle)

**ulfr · iuk i barstam · iftir · ulf · i skulobri · mak · sin · kuþan · ulfkil lit
akua**

Ulfr hiogg i Baristam æftiR Ulfī Skulhambri, māg sinn gōðan. Ulfkell lēt haggva.

2. Rita ett släkträd med information från dessa fyra runstenar (*māgr* betyder 'svåger').

3. Finns det några namn som är bildade enligt variationsprincipen?

4. Var bor den Ulf som omnämns i inskriften på U 225?

5. Alldeles i början av inskriften på U 225 fattas ett namn. Vad kan personen ha hetat?

6. Vilka stilperioder tillhör de fyra avbildade ristningarna?

7. Finns det en inre kronologi ristningarna emellan?

8. Förklara skrivningarna **rhisa** och **kusp** i U 160.

9. Är **skulobri** en förväntad skrivning?

10. Markera de ljud som allitererar i inskrifterna på U 225 och U 226.

När du har gjort alla dessa övningar, logga in på Studentportalen och läs filerna om dessa inskrifter!

Lektion 6

Läxa 7: runexkursion i Universitetsparken

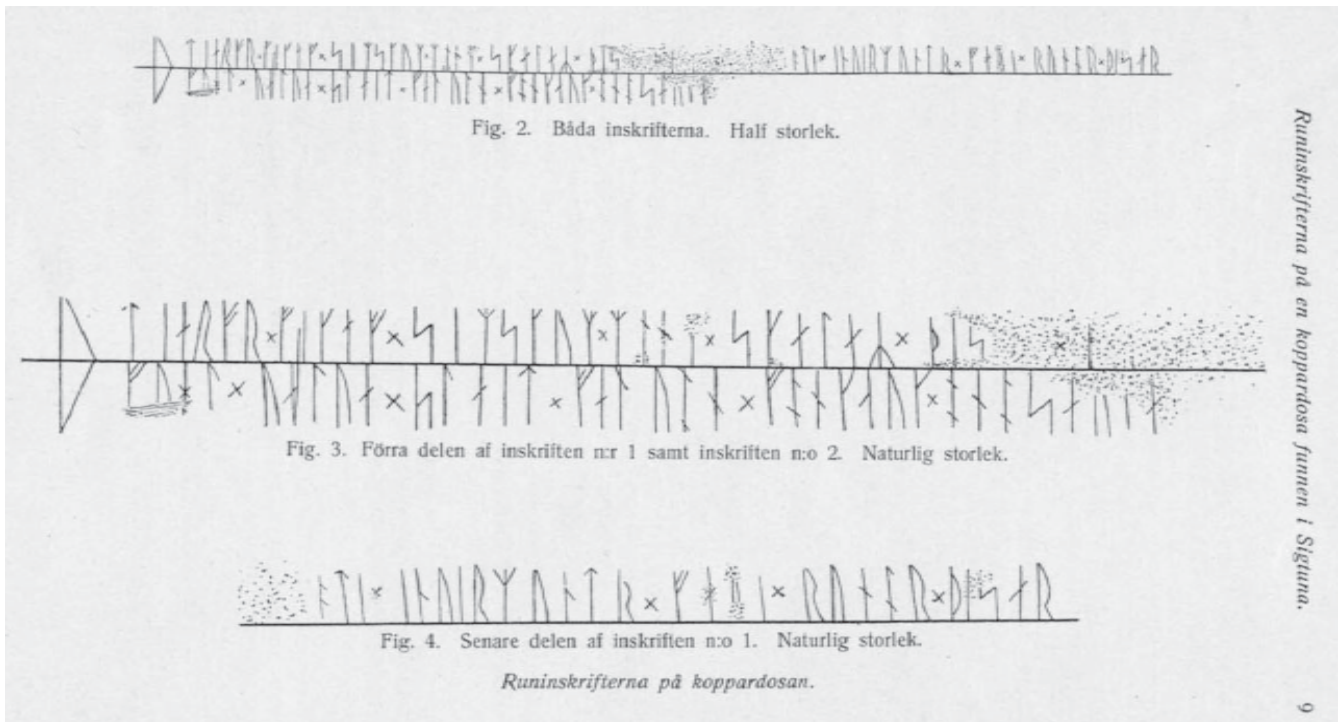
Målet med uppgiften är att lära sig att presentera en runsten i fält. Detta är ett obligatoriskt moment, d.v.s. du får betyg på din presentation. Du presenterar bara din runsten. Tänk på tiden: du får bara **5-8 minuter!**

Svara på följande frågor i din presentation:

1. Vad är det för stilgrupp (t.ex. Pr2)? Hur vet du det?
2. Datera inskriften med hjälp av stilgruppen och språket.
3. Läs hela inskriften på stenen och översätt den till modern svenska!
4. Övriga kommentarer (bara om det finns tid!)

Runstenar	Namn (skriv in ditt namn)
Universitetsparken:	
1 U 1011 (2 sidor)	
2 U 489	
3 U 932 (2 sidor)	
4 U 940 (2 sidor)	
5 U 939	
6 U 937	
7 U 943	
8 U 938	
9 U 896	
Utanför domkyrkan:	
10 U 933	
11 U 929 \$	
12 U Fv1976;104	
13 U 935	
14 U 931	
15 U 934	
16 U Fv1976;107	

För att göra övningen måste du hitta information om din runsten. Informationen finns i *Sveriges Runinskrifter* eller i *Fornvännen* (eller i Samnordisk runtextdatabas, men i mycket mindre utsträckning än i *Sveriges Runinskrifter*). *Fornvännen* ligger på nätet: <http://fornvannen.se/fornvannen.html> *Sveriges Runinskrifter* ligger också på nätet: http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/arkeologi_och_fornlamningar/digitala_sveriges_runinskrifter.html

Inskriften lyder:

**tiarfr × fik af × simskum × moni × skalar × þis... × i ...ötj × in uirmuntr ×
fäþi × runor × þisar**

fuhl × ualua × slait × řaluon × fon kauk × o nos au-a

Diarfr fækk af semskum manni skālar þess[ar] ... En Værmundr fāði rūnaR þessaR.

Fugl vælva slaeit falvan:

fann'k gauk a nas au[k]a

1. Här är översättningen. Försök att fylla i luckor i den.

(1)_____ fick av en (2)_____ man dessa skålar (3)...

(4)_____

Fågeln (5) slet sönder (6) den bleke rövaren

Jag märkte ökningen på (7) likets gök.

(1) Vem fick skålarna? I vilken kasus står namnet? Överför namnet till nusvenska.

(2) Var kom mannen ifrån?

(3) Vad skulle kunna dölja sig i det skadade partiet?

(4) Översätt detta parti.

(5) Hitta ordet "slet" (**slait**) i runtexten och kommentera **s**-runans form.

(6) Vilka är de runsvenska orden för *blek* och *rövare*? (Tips: se också Jansson s. 133.)

(7a) *Likets gök*: Vad kallas en omskrivning som denna och vilket djur är det egentligen som avses?

(7b) Hur kan skrivningen **fon kauk** motsvara ett normaliserat *fann ek gauk*? Hur tolkar Samnordisk runtextdatabas detta parti?

Anledningen till att dosan har försetts med denna drastiska versrad kan ha varit att skydda den och dess innehåll mot tjuvar. Detta är det enda exemplet på en vers avfattad på det komplicerade versmåttet drottkvätt (eller "drottkväde") där man har goda skäl att tro att författaren har varit svensk. En strof i drottkvätt ska visserligen normalt innehålla åtta rader, och på Sigtunadosan finns bara två.

I drottkvätt består varje rad av sex stavelser och ett verspar ska innehålla såväl allitterationer (uddrim) som assonanser (inrim). I udda rader ska två stavelser allitterera, i jämna endast en. I detta fall har versparet allitteration på *f*:

Fugl vælva slæit falvan, fann'k gauk á nás auka.

Assonansen ska i udda rader bestå av stavelser med olika vokaler («halvassonans», s.k. *skothending*):

Fugl vælva slæit falvan

I jämna rader ska däremot vokalerna vara helt lika («helassonans», s.k. *aðalhending*):

fann'k gauk á nás auka.

Eftersom versmåttet är så strängt är ordföljden mycket fri. I den första raden kommer subjektet (*fugl* sg. nom.) först, därefter följer objektets huvudord (*vælva* sg. ack.) och sedan verbet (*slæit* 3 sg. pret. ind. av *slíta*). Sist i raden står ett adjektiv *falvan* som är sg. ack. m. av ett adjektiv *falr* 'blek'. Detta är alltså skilt från sitt huvudord, *vælva*. I prosa skulle samma sats lyda *Fugl slæit vælva fólvan* med verbet på andra plats.

Fyndet av Sigtunadosan gjordes i »stadskvarteret n:o 22–23–24» i Sigtuna. Numera heter kvarteret i stället Koppardosan till minne av det extraordinära fyndet!

II. Søndre Søstregården, N 648

1. Hur ser runorna på N 648 ut? Skriv in dem i tabellen.

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z æ ø þ

2. Hur översätts inskriften? Försök att översätta den med hjälp av Fornsvensk lexikalisk databas: <http://spraakbanken.gu.se/fsvldb/>

Termlistan för lektioner 5-7

Skriv in förklaringar av följande termer:

Grammatiska termer

1. tempus _____

2. presens _____

3. preteritum _____

Poetiska inskrifter

1. Allitteration _____

2. Assonans _____

3. Slutrim _____

4. Drottkvätt _____

5. Halv- och helassonans _____

6. Kenning _____

Övriga termer

1. Stilgrupp _____

2. Brobygge _____

3. Träpinne _____

Lektion 8

Läxa 9

Läs artikeln av Pernler i *Runmärkt* och gör följande övningar:

I. Burserydsfunten, Sm 50.

1. Translitterera runinskriften.

I den tredje raden mellan **um** och **stanta** finns det ett ord som stavas:

Hur skulle du translitterera detta ord?

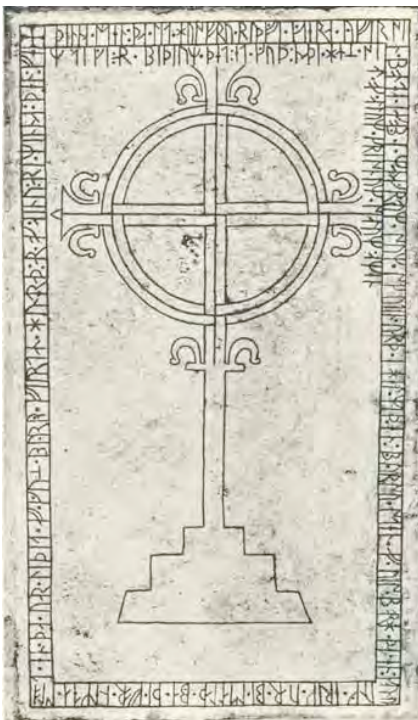
2. Här är normaliseringen (ordet från övningen ovan är utelämnat). Komplettera normaliseringen och översätt den till svenska.

Arinbiorn gørþe mi[k]. Wipkunder præster skref m[ik]. Ok hær skal um ... standa.

3. Vem är det som talar till läsaren?

4. Det att ristaren skriver **gørthe** och inte **gørþe** har sin förklaring. Vad är det som påverkat ristarens stavning?

II. Lye, G 100.

þ pinna · sten : þa · lit · husfru · rūþvi · giera · yfir sin · bōnda · iakōp · i ·
managardum · sum skutin · uarþ · ihel · miþ · en : pyrsu·stin · af · uis·borh · þa · en ·
kunuung · erik · uar · be·stallap · pa · þi · for·nemda · slot · en · þa · uar · lipit · af ·
guz · byrþ · fiurtan · hundrap : ar · ok · ainu : ari · minna · þen : femtigi : ar · biþium
· þet : et · guþ : nabi · hanz · sial · ok · allum · krisnum · sialum : amen

1. Här är normaliseringen:

*Þenna stæin þā lēt hūsfrøya Hrōðvī gæra yfiR sinn bōnda Iakob ī
Managardum/Mannegårde, sum skutin varð ihel með æin byrsustæin af Visborg, þā en
konungR ÆirikR vaR bestallað þā þy fornæmnda slot. En þā vaR liðit af Guðs byrð fiurtan
hundrað ar ok æinu āri minna þæn femtigi ar. Biðium þet at Guð nāði hans sial ok allum
kristnum sialum. Amen.*

Översätt inskriften till svenska.

2. Vad betyder *hūsfrøya* och *byrsustæinn* ?

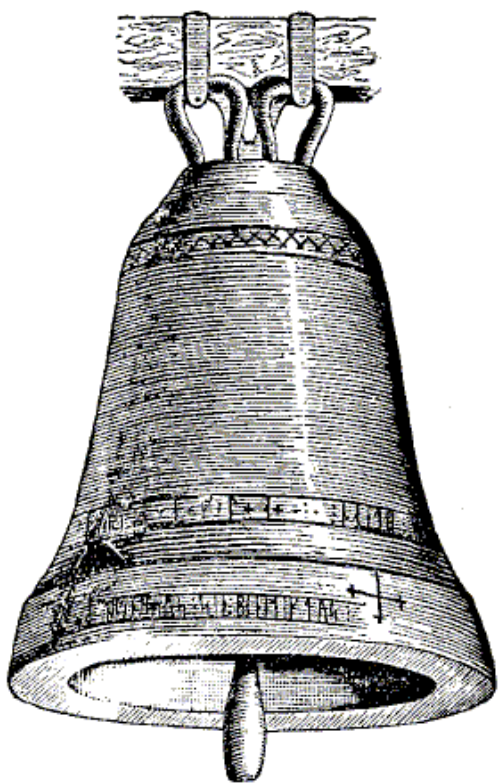
3. Titta noggrant på inskriftens translitterering. Vad är det som skiljer den från vikingatida runbruk?

4. Fundera på vikingatida formler. Förekommer det några sådana i denna inskrift? I vilka avseenden liknar Lye G 100 en vikingatida inskrift?

5. Vad skiljer den från en vikingatida inskrift?

*6. Gå in på Studentportalen och ladda ner tentamen från sommarkursen 2010 (filarea>läxor). I tentan finns på sidan 8 övningar om Lye G 100. Gör dessa övningar och försök att svara på alla frågorna som finns på sidan 8.

III. Salebyklockan, Vg 210

÷ þa : iak : uar : gør : þa : uar : þushundraþ : tu : hundraþ : tiuhu :
uintr : ok : atta : fra : brþ : gus :+ a+g+l+a+ ÷
÷ aue ÷ maria ÷ gracia ÷ plena ÷
÷ dionisius : siþ ÷ benediktus ÷

Här kommer normaliseringen:

þa iak war gør þa war þushundraþ tu hundrap tiughu wintr ok atta fra byrþ Guþs. Awe Maria gracia plena. Dionisius siþ benedictus.

1. Vilket ord fattas i normaliseringen?

2. Hur normaliseras runföljden **br̥rp̥**? Varför står runan **R** för en vokal?

3. Översätt inskriften till svenska. De två sista meningarna är avfattade på latin. Vet du hur de bör översättas till svenska?

4. Salebyklockan är Sveriges äldsta självdaterande kyrkklocka. Vilket år dateras klockan till?

*5. **AGLA** är en kabbalistisk formel på hebreiska som betyder *atha gibbor leolam adonai* 'Du är stark i evighet, Herre'. Hur ofta används detta ord i runinskrifter? Gör en sökning i runtextdatabasen (ordvillkor>runtext> agla).

5. Vem är helgonet Dionysius som välsignas i inskriften?

*6. Vad hände med klockan år 1963? (Hitta information i artikeln "Kyrkklockans historia" på Wikipedia).

IV. Gå igenom tentan ("tenta_sommar2010") och fundera på vilka frågor som känns svåra eller obegripliga. Ta med dem till nästa lektion! Vår tenta kommer i stort sett att likna denna sommarenta från förra året!

Termlistan för lektion 8–9

Skriv in förklaringar av följande termer:

1. Gravhäll _____

2. Runpinne _____

3. Helstungen runrad _____

4. Dopfundt _____

5. Runkalender _____

6. Lånord _____

7. Lågtyska _____

Lektion 9

Läxa 10

I. Läs den i kursschemat angivna litteraturen och pdf:en om Blybergsskålen (filarea>inskrifter). Förbered dig inför att få en runinskrift med dalrunor på vår lektion!

II. Designa en runinskrift (t.ex. en runsten) själv!

Välj en period som du vill anpassa din runinskrift till. Kanske vill du göra en urnordisk inskrift eller en övergångsinskrift? Är du kanske mer sugen på vikingatida inskrifter i rak stil eller med tjugig ornamentik (fågelperspektiv eller Pr4, till exempel?) eller på medeltida inskrifter på gravhällar eller runpinnar? Du får välja fritt!

Försök att författa din egen runtext så övertygande som möjligt. Tänk på alla språkliga drag som är representativa för den period du har valt. Jag säger inte "förfalska en runsten!" men det är det som menas ;) Din runsten (med eller utan ornamentik) ska se så äkta ut som möjligt för den period du har valt, och inskriftens språk måste stämma med den tid du har valt! Om din runsten har ornamentik, försök då också att få den att se äkta ut.

Du kan göra det antingen på papper eller på dator.

Skicka din bild till mig och gör 15 kopior på din bild och ta med dem till lektionen så att vi alla kan få var sin.

Vi ska försöka gissa vilken period du daterar din inskrift till och vi kommer förstås att försöka hitta bevis på att inskriften inte är äkta! Du måste få oss att misslyckas! ☺

Tentamen

Tips till tentan

1. Börja förbereda dig inför tentamen genom att gå igenom tentan från förra året och fundera på de frågor som ställs där. Vilka frågor upplever du som svåra? Är det de som handlar om urnordiska, vikingatida eller medeltida inskrifter?
2. När du har kommit fram till vilka moment som kan kräva extra arbete, ta fram de läxor som behandlar dessa moment och försök göra dem igen. När du går igenom läxorna, tänk på att du inte får använda dina stödpaper, ordlistor eller Runtextdatabasen på själva tentamen, så försök notera också vad du kommer att behöva lägga på minnet. Du får använda en svensk-engelsk/tysk/fransk (etc.) ordbok, men bara om du behöver en sådan som t.ex. utbytesstudent.
3. De flesta frågorna i läxorna besvaras i pdf:er om kursens inskrifter, som ligger på Studentportalen (filarea "inskrifter"). Om någon fråga förblivit obesvarad även efter det att du har försökt att hitta svar i pdf:erna eller kurslitteraturen, eller om du är tveksam om det svar som du har, kontakta mig via e-mail: sonia.steblin-kamenskaya@nordiska.uu.se. Jag svarar gärna på frågor som jag själv ställt ;-)
4. Glöm inte att gå igenom litteraturen till kursen. Finns det kanske någon artikel som du har missat eller som du behöver läsa om? Fundera också nu när kursen är avslutad på om det finns någon artikel eller något kapitel som du skulle ha velat byta mot någon annan eller som inte riktigt passar för våra mål, eller kanske någon artikel som absolut måste vara kvar till nästa kurstillfälle? Detta får du gärna skriva in i kursutvärderingen på Studentportalen – dina åsikter kommer att hjälpa mig att förbättra kursen!
5. Till sist kan du gå igenom alla kursens inskrifter för att få en helhetsbild av materialet. Du kan förvänta dig att få några av dessa inskrifter på tentamen, så försök att vara förberedd för detta.

Den äldre runraden och de vikingatida runraderna (förutom de stavlösa runorna) måste du kunna aktivt (inte bara läsa, utan också skriva). Att kunna ordningen för såväl den äldre 24-typiga som den yngre 16-typiga runraden är också ett krav.

Den medeltida runraden behöver du bara kunna passivt, d.v.s. det räcker om du kan *läsa* medeltida runor, men ingen kommer att kräva att du kan skriva dem. De sentida runorna (dalrunorna) behöver du inte lära dig, men det kan komma frågor om deras ursprung eller deras bruk.

Tack för ert engagemang, och lycka till på tentan! ☺

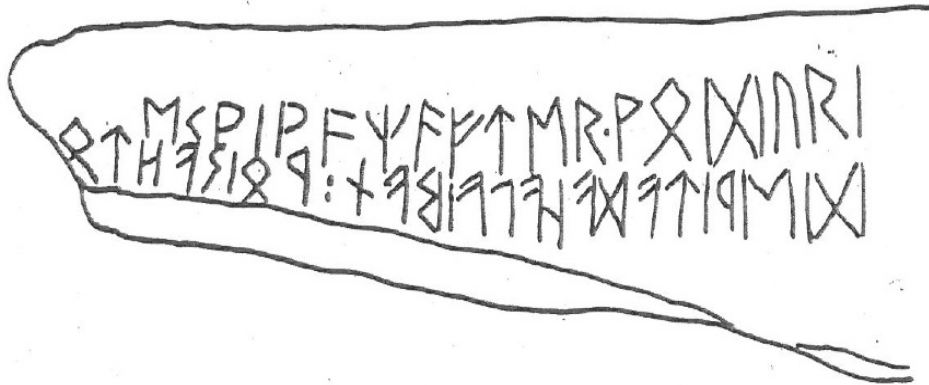
b) Vilket personnamn finns i inskriften? Vad betyder efterleden i namnet? **2 poäng**

c) Vad kallas föremål som på bilden nedan? **1 poäng**

d) Vilket verb finns i denna inskrift och vad betyder detta verb? Finns det motsvarigheter till det i moderna språk (tyska/svenska/engelska)? Nämn en besläktad motsvarighet. **3 poäng**

3. a) Vad menas med termen *bindruna*? Hitta exempel på bindrunor på bilden nedan.
2 poäng

b) Hur brukar man translitterera bindrunor och hur translittereras de i *Samnordisk runtextdatabas*? **2 poäng**

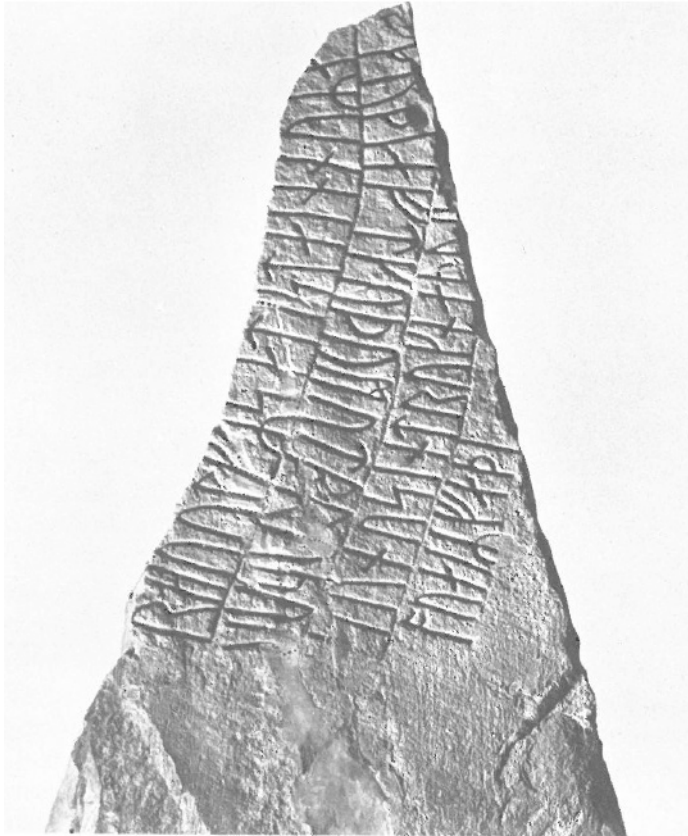
c) Inskriften på bilden ovan kan översättas: "Jag, WiwaR, efter WoduridaR, brödvaktaren, ristade..."

Translitterera inskriften (tänk på läsordningen!). **6 poäng**

Övergångsperioden

4. a) Vad menas med termen *övergångsinskrifter*? **3 poäng**

b) Tillhör inskriften på Helnæs-stenen övergångsperioden eller inte? Motivera ditt svar.
4 poäng

Vikingatiden

5. a) Återge den vikingatida (kortkvistrunor!) runraden i korrekt ordning. **5 poäng**

b) Vilka två andra vikingatida runrader känner du till? Du behöver inte återge dem.
3 poäng

c) Vad betyder dessa ord? **8 poäng**

**kubl
faþur
iklanti
sial**

**kuþ
taupr
kunukr
mirki**

d) Frestastenens (U 258) inskrift avslutas med frasen:

on × trabu × nurminr × o kniri × asbiarnar

Översätt denna fras. **6 poäng**

e) Vilket ljud återges med **o**-runan (ås-runan) i denna fras? **3 poäng**

6. Lifsinge, Dillnäs socken (Sö 9)

a) Translitterera inskriften. **10 poäng**

b) Finns det stungna runor i inskriften? Vilka? **1 poäng**

c) Försök att översätta inskriften till svenska. **10 poäng**

(Det första namnen kan normaliseras Bergviðr eller Barkviðr.

Þǫ betyder þau 'de' – en form av det demonstrativa pronominet sǫR 'den' i nominativ pluralis neutrum.

d) Vad betyder verbet ǫǫǫǫǫǫ? Hur dog Ulf? **3 poäng**

e) I vilken kasus står namnet ǫǫǫǫǫ? **1 poäng**

f) Formen **sint (sind)** i stället för **sin** är förvånande. Hur skulle du förklara den? **3 poäng**

g) I vilken kasus står namnet $\text{N}^{\text{N}}\text{P}$? **2 poäng**

h) Vilka formler kan du urskilja i inskriften? **3 poäng**

i) Till vilken av Ann-Sofie Gräslunds stilgrupper hör denna sten? **2 poäng**

j) Stenen i fråga är en Ingvarssten. Hur många är dessa och till vilken tid dateras de? **5 poäng**

7. Nedan återges inskriften på Nävelsjöstenen Sm 101 i normaliserad form.

Gunnkell satti stæin þannsi æftiR Gunnar, faður sinn, sun Hrōða. Hælgj lagði hann ī stæinþrō, brōður sinn, ā Ænglandi ī Baðum.

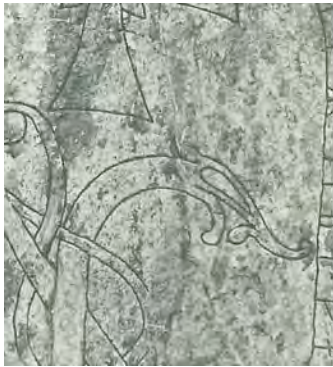
a) Ge en översättning av inskriften. **5 poäng**

b) Två av namnen är bildade enligt variationsprincipen. Vilka? **3 poäng**

c) Rita ett släkträd till denna inskrift. **2 poäng**

8. Stilperioder

a) Ange för vart och ett av rundjuren vilken av Anne-Sofie Gräslunds stilperioder det tillhör samt hur ristningen kan dateras i absoluta årtal. **10 poäng**

Stilgrupp: _____

Årtal: _____

Stilgrupp: _____

Årtal: _____

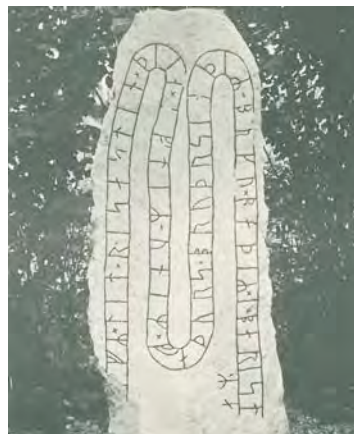
Stilgrupp: _____

Årtal: _____

Stilgrupp: _____

Årtal: _____

Stilgrupp: _____

Årtal: _____

Stilgrupp: _____

Årtal: _____

9. Nedan återges inskriften från Vallentuna kyrka (U 214):

Ok Ingibjôrg eptir bônda sinn. Hann druknaði á Holms hafi, skreið knarr hans í kaf, þrír einir kvāmu af.

a) Översätt inskriften. **3 poäng**

b) Denna inskrift är poetisk. Hur kan man se detta? **3 poäng**

c) Gripsholmsinskriften (Sö 179) avslutas med följande fras: **þair furu : trikila : fiari : at : kuli auk : a:ustarla | ar:ni : kafu : tuu : sunar:la : a sirk:lan:ti.**

Denna inskrift är också poetisk. Hur kan man se detta? **4 poäng**

Medeltiden

10. Ovan avbildas inskriften på dopfunten Sm 50.

a) Inskriften är formulerad som ett direkt anförande. Vem/vad är det som talar? **2 poäng**

b) Översätt inskriftens sista rad till modern svenska. **4 poäng**

c) Translitterera den runföljd som betecknar ordet *präst*. **4 poäng**

d) Inskriften nedan står på Salebyklockan Vg 210. När (exakt årtal) göts klockan?

1 poäng

÷ þa : iak : uar : gør : þa : uar : þushundraþ : tu : hundraþ : tiuhu : uintr : ok : atta : fra :
brrþ : gus :

e) Meningen nedan är tagen ur inskriften N 648 från Bergen (träpinne). Översätt den till modern svenska. **6 poäng**

Mart skortir mik, félagi! Ekki er mungátit, eingi fiskarnir.

11. a) Vad menas med en *runkalender*? **2 poäng**

b) Vad menas med *dalrunor*? Från vilket område stammar de? **2 poäng**
